

Hız. Âdem Kıssasında Geçen Bedenin Açılması Hadisesinin Mahremiyetin Bozulması Olgusu Kapsamında Değerlendirilmesi

Zeynep Ceran

0000-0002-7975-0781 | zceran@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye

ROR ID: [04f81fm77](https://orcid.org/04f81fm77)

Öz

Mahremiyet algısı hemen bütün inanç sistemleri ve kültürlerde yer almakta, insan bedeninin kendine özgü sınırlarını ihlal eden her türlü müdahaleden ve uygulamadan muhafazası bu algı kapsamında değerlendirilmektedir. Mahremiyetin bir unsuru olarak bedenin kutsallığı ilke olarak benimsenmekle birlikte, insanlık tarihi farklı sebep ve saiklerle tersi durumlara şahitlik etmiştir. Tarih boyunca sebebi ve öznesi farklılık arz etse de bedenin ifşa amaçlı açılması, mahremiyetin bozulmasının en yaygın şekilleri arasında yer almıştır. Tarihî ve güncel kayıtların yanı sıra Kur'an'da, işledikleri günahın sonucunda Hz. Âdem ve eşinin bedenlerindeki mahrem bölgelerin birdenbire açıldığını ifade eden ayetlerin yer alması, ifşa olgusunu bir tefsir konusu ve maslahat açısından irdelenmesi gereken bir mesele haline getirmektedir. Kıssada bahsi geçen açılma olayı ile tarih boyunca bedenin, spor ve sanat faaliyetlerinde bulunmak, dinî ritüelleri yerine getirmek, toplumdaki statü farklarını ortaya koymak ve işkence etmek gibi muhtelif hedeflerle açılması arasında bağlantılar bulunmaktadır. Bu bağlantılar ifşa olgusuna çeşitli boyutlar kazandırmakta; kişinin, bedeninin mahrem bölümlerini toplum önünde kendi istek ve tercihiyle açık açamayacağı konusu ise bir özgürlük problemini gündeme getirmektedir. Bu makalede Hz. Âdem kıssasında geçen açılma hadisesi ile söz konusu ifşa türleri arasındaki ortak noktalar esas alınmaktadır. Söz konusu noktalardan hareketle bedenin açılması olgusunun insanın kendi fiziksel ve ruhsal yaratılışında nelere karşılık gelebileceği, ifşanın toplumsal yaşamda nasıl anımlandırılması gerektiği ve mahremiyetin bedensel ifşa sebebiyle bozulması meselesine karşı ne tür çözümler üretilebileceği soruları tartışılmaktadır. Bunun için bedensel ifşa olgusu üç farklı boyuttan ele alınmıştır. Öncelikle olgunun insanlık tarihindeki ilk örneği, Hz. Âdem kıssasından hareketle ortaya konmuştur. Bunun için kıssadaki olay örgüsünün satır aralarından insan fıtratının temel hakikatlerine ve mahremiyetin muhafazası için örtünmenin gerekliliğine işaret eden ifadelerle yoğunlaşmıştır. Ardından bedensel ifşanın insanlığın kayda geçirilen tarihinde şahit olunan spor ve sanat faaliyetleri, dinî ritüeller, sosyal ayırıştırıcılar ve işkence gibi hedeflerle uygulanmasının kişisel ve toplumsal sonuçları ortaya konmuş, böylece kıssanın yaşanan hayata hangi formlarda yansıdığı ortaya konmuştur. Son olarak kıssadan ve tarihî okumalardan ulaşılan bilgiler ışığında, kişinin kendi bedenini ifşa etmesinin mahremiyete zarar vermediği; balakis bireysel hak ve özgürlükler kapsamına girdiği iddiası kavramsal tahlil düzeyinde sorgulanmıştır. Makalede ayrıca kıssa ve olgu incelemesinin yanı sıra örtünme konusunun zikredildiği Kur'an ayetleri hakkında dirayet ve rivayet tefsirlerinde yer alan açıklamalardan hareketle, ifşanın bireye ve topluma verebileceği zararların önüne geçilmesine dair öneriler sunulmuştur. Burada hedeflenen, geçmişin olduğu kadar modern zamanların da gündeminden düşmeyen bu meseleyi olabildiğince geniş bir perspektifle değerlendirmektir. Zira makalenin temel iddiası mahremiyetin bedensel ifşa yoluyla bozulması probleminde sağlıklı çözümler serdedilirken, Hz. Âdem kıssasından ve devam edegelen yaşanmışlıkların tahlilinden ulaşılan sonuçlardan birlikte faydalanılabileceği şeklindedir. Makalenin uzmanlık alanımız açısından önemi mahremiyetin bozulması gibi temel yaşamsal sorunlara tefsir araştırmalarında yer vererek Kur'an kaynaklı sağlıklı çözümler üretme çabalarına örneklem ve yöntem bakımından katkı sunması hasebiyledir. Makalede ulaşılan temel bulgu ise Hz. Âdem kıssasında geçen açılma hadisesindeki pek çok unsurun, sonraki nesillerin şahit olduğu bedensel ifşalarda da yer aldığı yönündedir. Hz. Âdem ve eşinin bedenlerinin açılması, onların bireysel özgürlüklerine bir destek ya da salih amellerine

karşılık ödül olarak değil, tüm uyarılara rağmen işledikleri günahın sonucu, bir cezalandırma vesilesi, sünnetullahın bir tecellisi şeklinde sunulmuştur. Nitekim bedensel ifşa kimi zaman psikopatolojik bir durumun dışı vurumu, kimi zaman askerî, siyasî bir üstünlük aracı ve cezalandırma yöntemi, kimi zaman toplumsal statü farklarının belirteci işlevi görmüş; fakat hangi saikle yapılırsa yapılsın bu ifşanın mahremiyete zarar vermeyen ve bu nedenle makul karşılanması gereken bir yönü kayıtlara geçmemiştir.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Hz. Âdem Kıssası, Mahremiyetin Bozulması, Bedenin İfşası, İnsan Hürriyeti, Varlık Düzeği

Atıf Bilgisi

Ceran, Zeynep. "Hz. Âdem Kıssasında Geçen Bedenin Açılması Hadisesinin Mahremiyetin Bozulması Olgusu Kapsamında Değerlendirilmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (Eylül 2025), 558-584. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1676871>

Geliş Tarihi	15.04.2025
Kabul Tarihi	21.07.2025
Yayın Tarihi	15.09.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Evaluation of the Incident of the Body Opening in the Story of Prophet Adam within the Scope of the Violation of Privacy

Zeynep Ceran

0000-0002-7975-0781 | zceran@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Sivas, Türkiye

ROR ID: [04f81fm77](https://orcid.org/04f81fm77)

Abstract

The perception of privacy is present in almost all belief systems and cultures, and the protection of the human body from any unauthorized intervention or practice that violates its unique boundaries is evaluated within the scope of this perception. The opening of the body for the purpose of disclosure has been among the most common forms of privacy violation. In addition to historical and current records, the fact that there are verses in the Quran that state that the private parts of the bodies of Prophet Adam and his wife were suddenly opened because of the sin they committed makes the phenomenon of disclosure a subject of interpretation and an issue that needs to be examined in terms of expediency. The opening of the body brings up a problem of freedom, too. This article discusses the similarities between the incident in the story of Prophet Adam and the types of disclosure in question, and the questions of what the phenomenon of revealing the body may correspond to in the physical and spiritual creation of man, how it should be interpreted in social life, and what kind of solutions can be produced against the problem of the disruption of bodily privacy. Therefore, we approach the phenomenon of bodily disclosure from three distinct perspectives. First, the story of Prophet Adam presents the first example of this phenomenon in human history. Then, the personal and social consequences of the application of bodily disclosure with targets such as sports and art activities, religious rituals, social separations and torture witnessed in the recorded history of humanity are presented, and thus, the forms in which the story is reflected in the lived life are analyzed. Finally, based on the information gathered from history and readings, the idea that showing one's body does not invade privacy but is part of personal rights and freedoms has been challenged through careful examination. Along with analysing the story and facts, the article also offers ideas on how to prevent the harm that revealing personal information can cause to individuals and society, based on explanations from the ayah and narration commentaries about the Quran verses that discuss veiling. The claim of the article is that while healthy solutions are being presented to the problem of privacy being violated through physical disclosure, the results obtained from the story of Prophet Adam and the analysis of ongoing experiences can be utilized together. The main goal of the article is to evaluate the issue of privacy being violated through physical disclosure, which is an important problem of the past as well as modern times, from a broad perspective. The importance of the article in terms of our field of expertise is that it contributes to the efforts to produce healthy solutions based on the Quran by including in exegesis research vital issues such as the violation of privacy, which never lose their relevance. The main finding of the article is that many elements in the disclosure incident in the story of Hz. Adam found their counterparts in the physical disclosures witnessed by later generations. Indeed, physical disclosure sometimes served as an expression of a psychopathological condition, sometimes as a means of military and political superiority and a method of punishment, and sometimes as an indicator of social status differences, but regardless of what the motive was, the fact that revealing the body protected privacy and therefore should be encouraged was not recorded.

Keywords

Tafsir, The Story of Prophet Adam, Privacy Violation, Body Opening, Human Freedom, Existence Level

Citation:

Ceran, Zeynep. "Evaluation of the Incident of the Body Opening in the Story of Prophet Adam within the Scope of the Violation of Privacy". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 12/2 (September 2025), 558-584. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1676871>

Date of Submission	04.15.2025
Date of Acceptance	07.21.2025
Date of Publication	09.15.2025
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that she received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

İnsanın duygu durumları ve davranışsal üretimleri tek bir sebeple gerçekleşmediği gibi tek bir sonuçla nihayete ermemektedir. İnsan benliğinin en kırılgan yönlerinden olan ve sağlıklı bir toplum yapısının tesis edilmesinde görmezden gelinemeyecek öneme haiz mahremiyet olgusunun bedensel ifşa yoluyla bozulmasında da bu durum geçerlidir. Çok çeşitli unsurları bünyesinde barındırması hasebiyle son derece kapsamlı bir olgu olan mahremiyetin, insan bedeninin kişiye özel kalması gereken bölümlerinin sergilenmesi vesilesiyle ihlalini “bedensel mahremiyetin ihlali” şeklinde ifade etmek mümkündür. Tarih boyunca farklı sebep ve niyetlerle gerçekleştirilen bedensel mahremiyet ihlali toplumların hemen her dönemde üstesinden gelmek zorunda kaldıkları bir mesele olarak kayıtlara geçmiştir. Dolayısıyla mahremiyetin bozulmasına götüren tüm diğer sebepler gibi bedensel ifşa olgusunun da olabildiğince geniş bir yelpazede ele alınması, insanlığı selim bir hayata yönlendirmeyi hedefleyen ilâhî vahiyden ve farklı sosyal bilimlerde üretilmiş çalışmalardan edinilen bilgilerin birlikte değerlendirilmesi elzemdir. Ancak bu şekilde meselenin çözümüne yönelik somut sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır. Bu düşünceden hareketle çalışmada öncelikle ilahî vahyin bir parçası olan Hz. Âdem kıssasında geçen açılma hadisesi ile söz konusu ifşa türleri arasındaki ortak noktalar sorgulanacaktır. Ardından bedenin açılması olgusunun insanın kendi fiziksel ve ruhsal yaratılışında ne tür etkilere ve somut yansımalarla sebep olduğu, ifşanın bireysel ve toplumsal yaşamda nasıl anlamlandırılması gerektiği tartışılacaktır. Elde edilen bilgilerden hareketle, mahremiyetin bedensel ifşa sebebiyle bozulması meselesine uygulanabilir çözümler üretmenin yolları değerlendirilecektir. Aksi takdirde genelde ilahî vahyin, özelde kıssaların hayatın reel meselelerinin çözümünde bir karşılığının ve katkısının bulunamayacağı öngörülmektedir.

Konuyla ilgili literatür taramasında bedenin örtülmesini mahremiyetin korunması kapsamında değerlendiren kitaplar arasında Taha Abdurrahman’ın, örtünmenin gerekliliğini ve özellikle modern dönemlerin birey ve toplum psikolojisindeki karşılıklarını, ayrıca Aydınlanma dönemi sonrasında bedenin bir sömürge unsuru haline gelmesini oldukça geniş bir perspektifle ele aldığı “Ruhu’l-Hicâb” adlı eserin önemli bir boşluğu doldurduğunu fark ettik. Fakat eserde söz konusu kıssada geçen olay ile bedensel mahremiyet arasındaki bağlantıların yeterince kurulmadığını ve toplumda baş gösteren ifşa yönelimlerine karşı somut çözüm yolları serdedilmediğini gördük. Çalışmamızda mahremiyetin ifşası konusunu daha geniş bir perspektiften ele alarak bu eksikliği gidermeyi hedefliyoruz. Benzer şekilde güzel sanatlar, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda çıplaklık olgusunun farklı boyutlarını ele alan müstakil makalelerde ifşanın bugünü de içine alan tarihsel gelişimi, sosyo-psikolojik temelleri ve birtakım yansımaları ortaya konmakla birlikte olgunun günümüzde bireysel ve toplumsal probleme dönüşen yönlerine dair açıklamalar sınırlıdır. Herhangi bir çözüm önerisine hiç rastlanmamıştır. Bu çalışmalarda Kitab-ı Mukaddes referans gösterilmek suretiyle Hz. Âdem kıssasındaki bedensel açılma hadisesinden bahsedilmekle birlikte kaynağını Kur’an’dan alan bir örtünme olgusuna zaten yer verilmemektedir. İlahiyat alanındaki çalışmalarda ise ifşa konusu tesettürün kapsamına, cahiliye kültürüne, cariyelerin giyimine ve Hz. Âdem kıssasına dair makalelerde alt başlık olarak geçmiş; ifşanın tarihsel gerçekliği İslam Tarihi’nden getirilen delillerle ortaya konurken, arka planındaki ruhsal saiklere ve gündelik hayatta sıkça karşılaştığımız şekillerine neredeyse hiç yer verilmemiştir. Dolayısıyla çalışmaların birçoğu tarihsel bir durum tespitinden

öteye geçememiştir. Bu bakımdan makale, bedenin örtülmesi ve ifşası konularının mahremiyetle olan ilişkisini ilahiyat ile diğer sosyal bilimlerin verilerini birleştirerek ve eksik yönlerini birbirinden tamamlayarak ortaya koyan ilk çalışmadır. Bu yöntemle ulaşılan sonuçlardan hareketle kıssa ile günümüz arasında farklı bağlantılar kurulacak hem kıssa hem de ifşa olgusu tarihsel bir yaşanmışlığın ötesine geçen bir davranışsal dönüşüm hedefiyle değerlendirilecektir.

Bu makalede Kur'an kıssalarında aktarılan hadiselerin olay örgüsünde ve satır aralarında serdedilen unsurların, tarihin sonraki süreçlerinde yaşanan olaylarda karşılığını bir şekilde bulduğu ve aralarında güçlü bağlantılar kurulabileceği kabulünden yola çıkılarak kıssa tahlili ve olgu değerlendirmesi yöntemleri birlikte kullanılacaktır. Kur'an'a göre, bedensel ifşanın geçmişi ilk insan olan Hz. Âdem ve eşine dayanmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın ilk durağı bedenin açılmasının, işlenmiş günahın bir sonucu ve mahremiyetin bozulmasının ilk örneği olarak serdedildiği Hz. Âdem kıssası özelinde ele alınmasıdır. Ardından kıssada geçen unsurların, tarihin kayda geçmiş süreçlerinde şahit olunan ifşalar içerisindeki izleri sürülecektir. Bedensel ifşa yoluyla mahremiyetin bozulmasının bireysel ve toplumsal hafızaya nasıl kazındığı sorgulanırken en belirgin tarih anlayışları olan çizgisel tarih anlayışı ve döngüsel tarih anlayışı çalışmaya birlikte dâhil edilecektir. Bu tercihin nedeni bahsi geçen ifşalardan bazılarının çizgisel tarih anlayışında öngörüldüğü üzere tarihin belirgin dönemlerinde yaşanmış ve bitmiş olması, bazılarının ise döngüsel tarih anlayışının öngördüğü üzere hemen her dönemde kendini tekrar etmesidir. Her iki gruba giren ifşa türlerinin de kıssadaki bedensel açılmanın izlerini taşıması ve kendisinden sonra gerçekleşecek olanlara zemin hazırlaması meselenin bugün geldiği noktanın doğru tahlil edilebilmesi açısından önemlidir. Son olarak özellikle modern toplumlarda azımsanmayacak sayıda insanın, beden üzerinde tek yetkili merciinin kişinin kendisi olması gerektiği, dolayısıyla bedeni ifşa etmenin insan hak ve hürriyeti kapsamına girdiği şeklindeki iddiaları mercek altına alınacaktır. Bu bölümde hak ve hürriyet kavramlarının kapsamı kıssadan elde edilen bilgiler ışığında tahlil edilecektir. Araştırmanın gidişatı içerisinde klasik ve modern tefsirlerin yanı sıra farklı sosyal bilimlerde yazılmış eser ve makalelerden istifade edilecektir.

Makalenin, kıssaların bireysel ve toplumsal sorunlara uygulanabilir çözümler üretilmesine imkân sağlayacak yeni okumalara tabi tutulması konusunda örnek yöntem sunmasını ve tefsir alanının günlük hayattaki işlevselliğine katkıda bulunmasını istiyoruz. Kıssaları bu şekilde okuma yönteminin farklı toplumsal meselelerin ele alındığı akâdemik çalışmalarda daha da geliştirileceğine inanıyoruz.

1. Kur'an'da Hz. Âdem ve Eşinin Bedenlerinin Açılması Hadisesine Dair Anlatımlar

Kur'an kıssaları hayata dair çok önemli mesajları geçmişte yaşanmış olay, olgu, durum ve insan prototipleri üzerinden vermektedir¹ ve bu mesajların anlaşılabilmesi için kıssalardaki tüm ayrıntıların hayatın somut gerçeklikleriyle irtibatı kurularak değerlendirilmesi gerekir.² Hz. Âdem kıssasında geçen bedenin mahrem bölgelerinin açılması hadisesi de böyle bir okumayı gerektirecek kadar önemlidir. Hadise, mahremiyetin bedensel ifşa vesilesiyle bozulmasının nakledilen ilk örneğidir ve insan fıtratına dair önemli hakikatlere işaret etmektedir. Makalenin

¹ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 11.

² Ebu İshak eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, çev. Mehmed Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 3/405.

bu bölümünde mahremiyet konusu Kur'an'ın, Hz. Âdem ile eşinin yasak ağacın meyvesinden yemeleri sonucunda cezalandırılmalarını ifade eden anlatımları çerçevesinde ele alınacaktır.

Kıssada Hz. Âdem ve eşinin, “Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur. Orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın.”³ ayetlerinden anlaşıldığı kadarıyla yaşam şartları açısından hiçbir olumsuzluğun bulunmadığı bir ortamdan uzaklaştırılma süreçleri anlatılmaktadır. Ayette çıplak kalmanın en baştan olumsuzluk olarak serdedilmesi ve normal şartlarda cennette bunun olmayacağını vurgulanması dikkate değerdir. Güneş altında kalmak gibi bedene zarar verici bir unsurun zaten bulunmadığı bir ortamda⁴ çıplaklığın olmayacağını zikredilmesi örtünmenin salt fiziksel ihtiyaçtan kaynaklandığı veya Hz. Âdem ve eşinin yarattıkları andan itibaren zaten çıplakken günahı işlemenin ardından bunun farkına vardıkları⁵ iddialarını geçersiz kılmaktadır.⁶ Bilakis, insanın dışardakiyle arasına sınır koyan ve kendine ait olanı korumasına imkân veren örtünme, fiziksel ihtiyaçların ötesindeki bir değer sistemine karşılık gelmiş⁷ ve bedensel mahremiyetin simgesi olarak baştan beri var olmuştur.

Gönlünden geçen her türlü nimete ulaşabilen Hz. Âdem ve eşi için bu kolay yaşamdaki tek sınırlılık “Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyecek, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”⁸ ayetinde nakledildiği üzere yasaklanmış bir ağaçtır.⁹ Yasak ağaç özü itibarıyla mahlûkattan hiçbir varlığın, diğer varlık alanları üzerinde sınırsız yetkisi olamayacağı şeklindeki bir mahremiyet tanımının simgesidir. Dolayısıyla yasak ağacın varlığı insan için kuralıslığın hiçbir ortamda mümkün olmadığını, cennetin bile bir mahremiyetinin bulunduğunu insana öğretmektedir. Ayetten anlaşıldığı üzere Allah mahremiyet simgesi ihdas ederken olgunun hikmetini de ortaya koymuştur; kişi yasağı delip mahremiyet sınırlarını aştığında ve yaklaşmaması gereken alana girdiğinde tüm yaşamsal dengeleri alt üst edecek ve zalimlerden olacaktır.¹⁰ Ayette “ağacın meyvesinden yemeyin” yerine “ağaca yaklaşmayın” mealindeki ifadenin kullanılması sınırların korunmasındaki titizliğe işaret etmektedir. Nitekim ağacın sadece meyvesini yemek değil, yaklaşmama emrinden hareketle örneğin gölgesinde oturmak da haram kılınmıştır.¹¹ Buradan hareketle mahremiyet ihlalinin bizatihi kendisi kadar ona giden yollar konusunda da dikkatli ve uyanık olunması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu durum bedensel ifşanın, bütünsel anlamıyla mahremiyetin bozulmasına götüren bir yol ya da parça-bütün ilişkisinden hareketle mahremiyetin bozulmasının bir unsuru olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

³ Kur'an Yolu Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), Tâhâ 20/118-119.

⁴ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 16/188; Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve Esrârü't-te'vil* (Beyrut: Dâru'r-Raşîd, 1421), 2/407; Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419), 2/387.

⁵ John Berger, *Görme Biçimleri*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Metis Yayınları, 1986), 48.

⁶ Muhammed et-Tâhir ibn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, 1984), 16/321.

⁷ Mustafa Mücahit, *Ailede Mahremiyet Eğitimi* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 43-46.

⁸ el-Bakara 2/35.

⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Müessesetü Târihi Arabî, 1423), 2/33.

¹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/105; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401), 22/127.

¹¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/559.

Allah Hz. Âdem ve eşinin bedensel mahremiyetinin bozulmasını anlatırken öncelikle sınırlara uygun yaşama yolunda insanın karşısına çıkan tehlikeleri ve bu karşılaşmanın sonuçlarını açıklamıştır. “Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.”¹² ayetine göre bu tehlike şeytandır. Allah insan zihninin şeytana dair hakikati kabullenmesini kolaylaştıracak akli deliller sunmuş; “Hani meleklere, ‘Âdem için saygı ile eğilin’ demiştik de, İblis’ten başka melekler hemen saygı ile eğilmişler; İblis bundan kaçınmıştı.”¹³ ayetinde önceki yaşanmışlıkların, varlığa anlam yükleyip onu zihinde doğru konumlandırmadaki belirleyiciliğine işaret etmiştir. İblis kötüdür ve ona iyilik izafe etmek, durum ve şartlar ne olursa olsun muhaldir.¹⁴ İnsanın üstün tutulmuş varlığını ve konumunu kıskanan İblis’in onu cennetten çıkarmak ve mutsuz etmek için uğraşması önceki yaşanmışlıklarla uyumludur.¹⁵

Kıssada mahremiyetin bozulmasından şeytanî bir planın parçası olarak bahsedilmiştir. İnsanın beşerî eksikliklerini ve sınır tanımayan güç konusundaki zaafını İblis biliyor olmalı ki onu haddi aşmaya ikna ederken izlediği yöntemde de kullandığı vesilede de isabet etmiştir. “Nihayet şeytan ona vesvese verip ‘Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?’ dedi.”¹⁶ ayetine göre İblis’in izlediği yöntem vesvese vermek yani derinden derine ruha fısıldamak,¹⁷ kullandığı vesile ise insanın bitimsiz iktidara beslediği hırsıdır.¹⁸ “Şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve ‘Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.’ dedi.”¹⁹ ayetine göre şeytan, insanın melek olmak gibi muhal hırslar peşinde koşarken Allah’ın mahremiyet emrini kulak ardı ettiğinde avret yerlerinin açılacağına yani kendi mahreminin bozulacağına farkındadır.²⁰ Dolayısıyla bedenin ifşasının şeytan için de fiziksel algıların ötesinde bir simgesel değeri vardır. Allah, şeytanın apaçık düşman olduğunu vurgulayarak ona insan zihninde bir konum tayin ederken şeytan da “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.”²¹ ayetinde nakledilen sözleriyle insan zihnindeki Allah tasavvurunu şekillendirmek istemiştir. Burada şeytanın Hz. Âdem ve eşini nasıl bir sapmaya sürüklediği netlik kazanmaktadır. Zira meleklerden zaten üstün olan insanın melek olmaya çalışmak gibi bir hedefi olmayacak, ilâhî emirlere uyduğu sürece cennetten zaten çıkarılmayacaktır. Ayetlerde Hz. Âdem’in, kendisine yapılmış tüm uyarılara rağmen şaşkınlıkla, unutmakla, hata yapmakla ve af dilemekle muttasıf beşer yönü ön plandadır. “Andolsun, bundan önce biz Âdem’e emrettik. O ise bunu unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulmadık.”²² ayetine göre

¹² Tâhâ 20/117.

¹³ Tâhâ 20/116.

¹⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 16/186; Neseî, *Medârikü’l-tenzîl*, 2/386.

¹⁵ Hatice Acar Çınar, *Kur’an Bağlamında Kıskançlık* (Bursa: Emin Yayınları, 2021), 74.

¹⁶ Tâhâ 20/120.

¹⁷ Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl*, 1/554; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 16/325.

¹⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 22/128; Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl*, 2/407.

¹⁹ el-A’râf 7/20.

²⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 2/32. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 16/189; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 22/128; Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl*, 2/407; Neseî, *Medârikü’l-tenzîl*, 2/386.

²¹ el-A’râf 7/20.

²² Tâhâ 20/115.

Allah'ın sınırlarına saygı emrini unutmaması insanın hep selim hal üzerinde karar kılamadığını, bu nedenle sürekli hatırlatılmaya, uyarılmaya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.²³

Kıssanın “Bunun üzerine onlar o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.”²⁴ şeklindeki bölümünde insanın kendi bedensel mahremiyetinin ifşası şeytana mağlubiyetinin göstergesi olarak nitelendirilmiştir.²⁵ Ayete göre insan şeytana uyduğunda ve bulunduğu huzur ortamının mahremiyetine sadık kalmadığında kendi mahremiyetini kaybetmiş ve hüsrana uğramıştır.²⁶ Hz. Âdem ve eşi, insanın kendi kutsal korunmuşluğunu temsil eden mahrem bölgelerinin ansızın açılmasıyla utanma ve çaresizlik duygusunu hissetmişlerdir. Vaat edilenin aksine, şeytanı dinledikleri andan itibaren meleklerle varlık mahiyeti bakımından yücelmemişler, bilakis utanmayla temsil edilen ağır bir düşüş yaşamışlardır.²⁷ Hz. Âdem ve kadının, birbirlerinin eşi olmalarına rağmen mahrem bölgelerinin aleniyetinden utanmaları ve panik halinde örtünmeye çalışmaları tercih dışında gerçekleşen bedensel çıplaklığın ruhun sakinliğini bozduğunun delilidir. Mahremiyetlerini yeniden kazanmak için kendilerine yakışan elbiseler dikmeyi beklemek yerine ilk buldukları cennet yapraklarıyla örtünmeleri, mahremiyet arayışının estetik kaygıların ötesine geçtiğini göstermektedir. Bu noktada bedenin açılmasıyla mahremiyetin bozulması arasındaki sebep-sonuç ya da parça –bütün ilişkisinin yeni bir boyutu ortaya çıkmaktadır.

Kıssadaki yasak ağaç ve ayıp yerlerin görünmesi olguları insanda gizil güç halinde bulunan cinsellik duygusunun ortaya çıkması olarak yorumlanmıştır.²⁸ Bu düşünce bedensel ifşanın, kendisine yasaklanmış olanın mahremiyetini ihlal etmeye yönelten türdeki cinselliği tahrik potansiyeline işaret etmektedir. Dinin meşruiyet zemininde ve kendi özel ortamında cinselliği tetikleyen açılma bir sorun teşkil etmezken, mahremiyet kurallarına sadık kalmayan açılmanın cinsel istismar ve neslin bozulma sebeplerinden biri olması normaldir.²⁹ Nitekim Taberî (ö.310/923) Hz. Âdem ve eşinin nurdan bir giysiyle örtülüken şeytanın günaha teşviki sonucu çıplak kaldıklarını rivayet etmiştir.³⁰ Hz. Âdem'in, Allah'ın kendisine lütfettiği daha hayırlı şeyleri unutup şeytanın yönlendirmesine aldanarak yasaklanmış olana yönelmesi gibi, insanın sahip olduğu meşru kazanımlardan hep daha fazlasına gözünü dikmesi Asr-ı Saadet dâhil tüm dönem ve coğrafyalarda yaşanmış bir durumdur.³¹ İnsanı kendisine bahşedilen meşru cinsellikten uzaklaştırıp haram olana teşvik ve tahrik eden bedensel ifşa da bu türdendir.

Hz. Âdem ve eşinin tüm insanlığın beşeriyetini temsil ettikleri düşünülürse, onlara acı vermiş olan seçimlerin sonraki nesillere üstünlük, mutluluk ve güvenlik getirmesi aklen imkânsızdır. Nitekim insan neslinin bu korunaklı ortamdan alınıp çeşitli sıkıntılarla yüzleşeceği

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 3/43; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 22/124; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 2/406.

²⁴ Tâhâ 20/121.

²⁵ Taha Abdurrahman, *Rûhu'l-hicâb* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyyetü li'l-Fikr ve'l-İbdâ, 2017), 90.

²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/328; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 1/250.

²⁷ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 2/407; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/326.

²⁸ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 22/124; Soylu, “Sanatta Çıplaklık Sorunu”, 24.

²⁹ Taha Abdurrahman, *Rûhu'l-hicâb*, 129, 132.

³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/107.

³¹ Sami Kılınçlı, “Hz. Âdem-İblîs Kıssasını Nüzûl-Sîret Bağlamında Okumak”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (Aralık 2020), 709.

yeni yaşam alanına gelişini anlatan “Allah, dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan).’”³² mealindeki ayette bu değişikliğin, yüksekçe bir mekândan aşağılara inmek şeklindeki fiziksel anlamının yanı sıra bulunduğu üstün konumu kaybetmek, ruhen alçalmak gibi manevi düşüşleri anlatmakta kullanılabilen “hubût” mastarlı fiille³³ ifade edilmiş olması manidardır. Tanrısallık arzusuna yenilen ve yasaklanmış ağacın temsil ettiği ilahî mahremiyet sınırını aşmaya çalışan insanın hubûtu kendi bedensel mahremiyetini kaybetmesiyle başlamıştır. Mahremiyetin kaybı da yeniden kazanılması da bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. İmkânsız arzuların insandaki varlığı onun zalim ve cahil olabilen fitratıyla,³⁴ iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasında seçim yapmak durumunda kalması imtihan hikmetiyle³⁵ uyumludur. İnsana yapılan uyarı ve hatırlatmalar Allah’ın rahmetiyle, tüm bunlara rağmen şeytana uyan ve sınırlarını aşıp Tanrılaşmaya yönelen insanın sonunda kendisini alçaltması sünnetullah şeklinde isimlendirilen ilahî yasaların³⁶ tecellisiyle açıklanabilir. Fakat mahremiyetin bir kez bozulması bir daha kazanılamayacağı anlamına gelmemelidir. Burada Hz. Âdem ve eşinin tövbe edip Allah’tan af dilemesi³⁷ fitratın, günah işleme potansiyeli yanı sıra selim olana yeniden yönelme gücü ile donatıldığını göstermekte³⁸ ve ne kadar zor olursa olsun mahremiyet yeniden kazanılabilmektedir. Nitekim onların tövbesini kabul eden Allah “Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah’ın rahmetinin alametlerindendir.”³⁹ ayetiyle insana kıyamete kadar sürecek desteğini vurgulamaktadır. Ayet elbisenin bir taraftan bedensel örtünme ve estetiği sağlarken diğer taraftan takvayı yani sınırlarını bilme, sakınma ve kendisine özgü kalması gerekeni korunmayı temsil ettiğini vurgulamaktadır.⁴⁰

Ayette takvanın elbiseye benzetilmesi beden ile ruh etkileşiminin delilidir, yani bedeni örten elbise ruhun mahremiyetini koruyan kalkan mesabesindedir. Hemen ardından “Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın.”⁴¹ ayetinde ise sonraki nesiller uyarılmış,⁴² örtünmenin mahiyeti üzerinde düşünülmesi ve hem kendi bedenini ifşa ederek bireysel mahremiyetini hem de başkasına ait olana yönelerek onun mahremiyetini bozmayı güzel gösteren şeytanın tuzaklarından uzak durulması gerektiği vurgulanmıştır.⁴³ Bu noktada bedensel ifşanın Hz. Âdem kıssasında

³² el-A’râf 7/24.

³³ Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 4/286; Muhammed bin Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 693; İbn Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lûga* (Mısır: ed-Dâru'l-Misriyye, ts), 6/182.

³⁴ bk. el-Ahzâb 33/72.

³⁵ bk. el-Mülk 67/2.

³⁶ bk. el-Fetih 48/23.

³⁷ bk. el-A’râf 7/23.

³⁸ bk. eş-Şems 91/7-9.

³⁹ el-A’râf 7/26.

⁴⁰ Taberî, *Câmi’u'l-beyân*, 10/124; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 2/31; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/47; Ebü'l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Keşîr ed-Dımaşkî İbn Keşîr, *Tefsîrü'l-Kur’âni'l-‘azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1421), 6/272; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/554; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/561.

⁴¹ el-A’râf 7/27.

⁴² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 3/2146; Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 1/428.

⁴³ Cüneyt Eren - İbrahim Tanç, “Klasik Kaynaklarda ‘Anlama’ Kavramı”, *Journal of Turkish Research Institute* 11/25 (Şubat 2010), 9.

vurgulanan unsurlarının, sonraki tarihsel süreçlerde hangi ortam ve şartlarda kendini gösterdiği sorusu gündeme gelmektedir.

2. Hz. Âdem Kıssasında Geçen Bedenin Açılması Hadisesi ile Sonraki Tarihsel Süreçlerde Gerçekleşen İfşa Türleri Arasındaki Benzerlikler

Hz. Âdem kıssasında yer verilen bedensel ifşa tarihe mal olmuş bir uygulamadır ve olguda bugün gelinen noktanın doğru değerlendirilmesinde kıssada zikredilen açılma hadisesi ile sonradan yaşananlar arasındaki ortak yönlerin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Araştırmalarımıza göre bedenin toplum içerisinde ifşası dört temel hedefe matuftur. Bunlardan iki tanesi başta olumlu hedeflermiş gibi algılanabilecek sportif ve sanatsal faaliyetler ile bazı dinî ritüellerdir. Diğer ikisi ise toplumdaki belirgin eşitsizliklerin ve statü farklarının simgesi olan kölelik ve cariyelik müessesesi ile zulüm ve haksızlıkların en görünür yansıması olan işkence uygulamalarıdır. Makalenin bu bölümünde farklı ifşa türleri tahlil edilerek şeytanın hangi vaatlerle bedeni açmaya yönlendirdiği, ifşanın bireysel ve toplumsal tasavvurdaki yeri tartışılacaktır.

2.1. Spor ve Sanat Faaliyetlerinde Bedenin İfşası

Antik çağlardan bu yana sportif ve sanatsal faaliyetlerde bedenin mahrem bölgelerinin tamamen veya kısmen ifşa edildiği uygulamalar söz konusudur. Bu faaliyetlerde çıplaklığın niçin tercih edildiğine ve hangi sonuçları doğurduğuna odaklanarak uygulamanın bireysel ve toplumsal maslahatlar açısından doğruluk değerini ve kıssada geçen açılma hadisesiyle olan benzerliklerini ortaya koymak istiyoruz.

Tarihte çıplaklığın zorunlu tutulduğu alanlardan birisi, resmi kayıtları M.Ö. 776 yılına ait olmakla birlikte içeriği M.Ö. 3000 yılına kadar dayandırılabilen olimpiyat oyunlarıdır. Antik Yunanlıların Apollo ve Zeus gibi tanrılar adına düzenledikleri şenliklerin sportif yarışmalara dönüşmesiyle gerçekleşen olimpiyatlarda erkek sporcular tamamen çıplak yarışmışlardır.⁴⁴ Çıplaklık günlük hayatın sıradan bir parçası olduğu için bu döneme ait resim ve heykelerde özellikle erkekler ve nadiren de kadınlar tamamen çıplak halde temsil edilmişlerdir. Onlara göre, çıplak beden zayıflığın değil güçlü ve medeni bir kişiliğin simgesidir. Yunanlılar çıplak olduklarında kendilerinin başka ırklardan üstün olduklarına inanmış ve çıplaklıkla övünmüşlerdir.⁴⁵ Fakat üstünlük erkeklerle özgüdür. Kadınlar ikinci derece varlıklar olarak görüldükleri için çıplak olmalarına genellikle izin verilmemiştir. Koşu, güreş, uzun atlama, disk atma, mızrak atma gibi spor müsabakalarına tamamen soyunan erkek sporcular çıplaklığı hem zorlu müsabakaları kolaylaştırmanın hem de vücudun güzelliğini ve mükemmelliğini göstermenin yolu olarak düşünmüşlerdir. Böylece erkek toplumsal statüsünü, özgürlüğünü, kişisel erdemlerini, inançlarını ve fiziksel gücünü sergilemiş olmaktadır.⁴⁶ Tanrı Zeus onuruna Olimpia'da düzenlenen yarışmalarda sporcular kaslı vücutlarının güzelliğini teşhir ederek Tanrıyı yücelttiklerine ve rakiplerini sindirdiklerine inanmışlardır. Sporcuların çıplak

⁴⁴ Ali Tekin - Gülcan Tekin, "Antik Yunan Dönemi: Spor Ve Antik Olimpiyat Oyunları", *Tarih Okulu Dergisi TOD*, 7/18 (Haziran 2014), 123.

⁴⁵ Egemen Ermiş vd., "Antik Oyunlarda Sporcuların Çıplak Yarışması Üzerine Görüşler", *The Journal of Academic Social Science* 11/140 (2023), 70.

⁴⁶ Ermiş vd., "Antik Oyunlarda Sporcuların Çıplak Yarışması Üzerine Görüşler", 71.

resmedildiği eserlerden sporda çıplaklığın son derece doğal karşılandığı anlaşılmaktadır. Günümüzde bir spor dalının adı olan “jimnastik” kelimesinin türetildiği ve aslında spor salonu gibi resmi kurumları ifade eden “gymnasium” un Yunancada “çıplak” anlamına gelmesi bu görüşü desteklemektedir. Fakat sonraki dönemlerde sporcuların tamamen çıplak olmak yerine günümüzdekine benzer şort, mayo vs. giydiklerini gösteren resimler⁴⁷ çıplaklığın başta zannedildiği kadar doğal yaşanmadığına ve birtakım toplumsal sıkıntıların ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Sporda çıplaklığın tercih edilmesine götüren düşünsel süreç ile Hz. Âdem kıssasında bedenlerin açılmasına götüren süreç arasında belirgin bir paralellik bulunmaktadır. Her iki hadisede insan kendisinin, rakip gördüğü güçler karşısında daha önde ve üstün olacağı zannıyla sınırlarını aşmış; fakat umduğunun aksine sonuçlarla karşılaşmıştır. Yunanlı sporcunun rakibi diğer uluslardan gelen yarışmacılar iken şeytanın Hz. Âdem’e gösterdiği rakip meleklerdir. Zeus’un Tanrısal varlığına yaklaşmak isteyen sporcuların çıplaklığı, Tanrı gibi ölümsüz olmaya teşvik edilen Hz. Âdem ve eşinin çıplak kalışını hatırlatmaktadır. Yine Hz. Âdem ve eşinin panikle cennet yaptıklarıyla örtünmeleri gibi bu sporcular da nihayetinde çıplaklığın değil giysinin gerekliliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Bedensel ifşanın uygulandığı bir diğer alan sanattır. Resim ve heykel sanatlarında çıplak beden materyal olarak kullanılmasının da kökeni Antik dönemlere uzanırken son yıllarda buna fotoğraf sanatı da eklenmiştir. Antik Yunan sanatında önce mükemmel olarak algılanan erkek bedeni ile ardından Afrodite-Venüs imgeleriyle kadın bedeni çıplak resmedilirken, Ortaçağda Hristiyanlık inancıyla birlikte Âdem ve Havva kıssasından dolayı çıplaklık günahkârlığın sembolüne dönüşmüştür. Fakat Rönesansla birlikte insan tekrar merkeze alınmış, beden yeniden keşfedilmiş ve çıplaklık yine sanata girmiştir.”⁴⁸

Fransızca “nü” ya da “nüde” kelimeleriyle ifade edilen sanatsal çıplaklıkta beden sanatsal bir seyirlik haline gelmesi söz konusudur.⁴⁹ Çıplak bedenin resimlerde ve fotoğraflarda sergilenmesinin veya heykelinin yapılmasının bireyi ve toplumu nereye taşıdığı sanat tarihinde ve felsefesinde sıkça tartışılmıştır. Tarihte Roma imparatorluğunda çıplak heykellerin şehir meydanlarına yerleştirilmesi, çıplak kadın ve erkek portrelerinin halka açık sanat merkezlerinde sergilenmesi bedensel ifşanın kamusal alanda normalleşmesini sağlamış;⁵⁰ fakat yirminci yüzyılda Pozitivizm, Materyalizm, Sekülerizm, Ateizm, cinsel özgürlük gibi akımların güçlenip sanatta çıplak modellerin kullanılması arttıkça pornografi, erotizm ve hedonizm konusundaki tartışmalar alevlenmiştir.⁵¹

Sanat eserlerinde beden çıplak sergilenmesi iki şekilde yorumlanmıştır. İlk yoruma göre mitolojik öykülerin resmedildiği eserlerde meleklerin ve ruhani varlıkların tamamen çıplak hali varoluşsal asaleti temsil etmektedir. Örneğin Boticelli’nin “Venüs’ün Doğuşu” adlı tablosunda

⁴⁷ Ermiş vd., “Antik Oyunlarda Sporcuların Çıplak Yarışması Üzerine Görüşler”, 73.

⁴⁸ Serkan İliden - Seda Kadakçı, “Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi”, *Journal of Humanities and Tourism Research* 12/2 (Temmuz 2022), 396.

⁴⁹ Mehtap Soysal, “Antik Yunan ve Rönesans’ın Tarihsel Sürecinde Heykel Sanatında Çıplaklık”, *Kültür Araştırmaları Dergisi* 15 (Aralık 2022), 204.

⁵⁰ Rasim Soylu, “Sanatta Çıplaklık Sorunu”, *The Journal of Turk-Islam World Social Studies* 10/37 (Ağustos 2024), 23.

⁵¹ Soylu, “Sanatta Çıplaklık Sorunu”, 29.

Roma'nın Aşk Tanrıçası erotikmi hatırlatacak şekilde tamamen çıplaktır.⁵² Sanat tarihçisi Kenneth Clark sanatsal çıplaklık sayesinde insan bedeninin zihinlerde yeniden şekillendirildiğini ve çıplaklığın insanın kendinden emin olma hali olduğunu iddia etmektedir.⁵³ Tanrısal güce ulaşma yolunda çıplaklığı kaçınılmaz gören bu anlayış kıssada geçen açılma hadisesinden ilham almış gibidir. Tüm bu eğilimlere rağmen Meryem Ana ve Maria Magdalena gibi kutsal kişilerin çıplak resmedilmesi günah görülmüş; elit, zengin ve özgür kadınlar giyinik halde resmedilirken toplumsal statüsü düşük kadınlar çıplak çizilmişlerdir. Ortaçağ sanatında kadın bedeninin günaha çağrısını simgeleyen çıplaklık cehennemle eşdeğer tutulmuştur.⁵⁴ Tablolarda resmedilen yatak, ayna, dağınık çarşaf gibi unsurlar kadın çıplaklığının erkek zihnindeki cinsel karşılığını ifade etmiştir.⁵⁵ Bu tasavvurlar bedenin ifşasının cinsel mahremiyetin bozulmasıyla olan ilişkisine işaret etmektedir.

İkinci yorum “nü” eserleri eleştirmiş; kadının cinsel materyale dönüştürüldüğünü, kadın görseelliğinin haz nesnesi olarak kullanıldığını ve bir meta olarak satılarak kapitalizmin en kârlı sektörleri arasına girdiğini⁵⁶ savunmuştur. 1989 yılında bir grup kadın sanatçı “Metropolitan müzesine girebilmek için kadınların çıplak olması mı lazım” sloganıyla afişler hazırlamışlar, modern sanatta kadınlara ayrılan pay %5 ten az iken çıplak modellerin %85 inin kadın olduğuna dikkat çekmişlerdir.⁵⁷ Yine ahlak felsefecisi Richart Leppert “nü” ile sanatta temsil edilen her şeyin sonuçta haz, arzu, bencillik, istismar ve sahip olma dürtüsünü ortaya çıkardığını, Laura Mulvey çıplak model olmakla özellikle kadının kendisini seyirlik bir materyale indirgediğini, böylece seyircideki skopofiliyi yani seyretme hazzını tatmin ettiğini savunmaktadır. Tüm bu karşı çıkışlara rağmen küçük kız çocuklarını çıplak model olarak kullanan Baltush gizemlerin ressamı olarak anılmış, cinsel istismarda bulunduğu kadınların hayatları filmlere konu olmasına rağmen Picasso büyük sanatçı kabul edilmiştir.⁵⁸ Bu durum diğer pek çok meselede olduğu gibi mahremiyetin muhafazası meselesinde de toplumsal dönüşümün kolay olmadığını göstermektedir.

Sportif faaliyetlerde çıplaklık günümüzde uygulanmadığı için çizgisel tarih anlayışı kapsamında değerlendirilebilirken sanatta çıplaklık kendini bir şekilde tekrar etmesi hasebiyle döngüsel tarih kapsamındadır. Bununla birlikte sportif faaliyetler esnasında giyilenlerin fiziksel mahremiyeti sağlayıp sağlamadığı farklı akademik araştırmaların konusu olacak kadar önemlidir. Sanatta çıplaklık ise zaten her dönemde tartışma konusudur. Çıplaklık edebiyatta da ahlak düşüklüğün işareti olarak sunulmuştur. Örneğin Ayfer Tunç'un öykülerinde genç kadının çıplaklığı onu cinsel bir obje seviyesine indirmiş ve olay örgüsünün satır aralarında yozlaşmış

⁵² Berna Okan, “Sanatta Ana Tanrıça İmgesi ve Günümüzdeki Dönüşümü: Bir İmgenin Evrimi”, *Sanat - Tasarım Dergisi* 11 (Aralık 2020), 45.

⁵³ Soysal, “Antik Yunan ve Rönesans'ın Tarihsel Sürecinde Heykel Sanatında Çıplaklık”, 204; Soylu, “Sanatta Çıplaklık Sorunu”, 26.

⁵⁴ Aytül Papila, “Modern Sanatta Kadın İmgesi”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (2009), 176.

⁵⁵ İliden - Kadakçı, “Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi”, 397.

⁵⁶ Okan, “Sanatta Ana Tanrıça İmgesi ve Günümüzdeki Dönüşümü”, 46; Naciye Derin Işıkören, “Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi”, *Sanat ve Tasarım Dergisi* 16 (Ocak 2016), 125.

⁵⁷ Fergana Kocadoru, “1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçıların Eserlerinde Feminist Sanatın Etkileri”, *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat* 5/11 (Aralık 2020), 56.

⁵⁸ Soylu, “Sanatta Çıplaklık Sorunu”, 29.

ataerkil toplumun bedensel ifşa ile simgelenen cinsellik algısı eleştirilmiştir.⁵⁹ Anlaşıldığı üzere kadim dönemlerden bu yana bedenin ifşası kimi zaman güce ve tanrısallığa ulaşma yolu olarak algılanmış olsa da genel itibarıyla olumsuz bir tasavvuru bünyesinde barındırmıştır. Kıssada nakledilenlere benzer şekilde daha üstün bir varlık formuna ulaşma yolunda bedenleri açılan ve mahremiyetleri ihlal edilen insanlar manevî hubûtu farklı şekillerde hissetmişler ve bunu dile getirmişlerdir. İnsanların ifşaya karşı çıkmanın yollarını aramaları ise kıssada geçen panikle örtünme halini hatırlatmaktadır.

2.2. Dinî Ritüellerde Bedenin İfşası

Bedensel ifşanın gerçekleştirildiği bir diğer alan dinî ritüellerdir. Antik çağlardan bu yana çeşitli inanç sistemlerinde çıplak olarak gerçekleştirilen ritüeller arasında en çok göze çarpanlar kutsal kabul edilen mekânların tavafı ile dua veya arınma ayinleridir. Bu uygulamalarda gündelik hayatta insana itici gelebilecek fiziksel görüntüler ibadet adı altında yüceltilen davranış kalıplarına dönüştürülmüştür. Dinî ritüellerde bedenin ifşası döngüsel tarih içerisinde değerlendirilebilecek bir uygulamadır; zira Afrika'nın bazı kabileleri geçmişten bu yana neredeyse tamamen çıplak yaşamakta ve bu şekilde ibadet etmektedir.⁶⁰

Bedenin ifşa edildiği ibadetlerin bir örneği çeşitli dinlerin “çıplak arınma ritüelleri” dir. Dinler Tarihçisi Eliade'nin naklettiği üzere tarihte “yogin” ve “tantracı” adı verilen çileci gezgin dervişler ve bazı şamanlar tamamen çıplak yaşamışlardır.⁶¹ Hindistan'da “bayharcı” adıyla bilinen topluluk boyunlarına ipe bağlanmış bir kafatası ile çıplak dolaşmışlardır.⁶² Tarihi kazılarda cırlıçıplak Ana Tanrıça heykelcikleri bulunması ayinlerin çıplak gerçekleştirilmiş olma ihtimalini arttırmaktadır. Vaftiz esnasındaki çıplaklığın ise hem cennetteki giysi, yani kötülük ve yıpranma yokluğunu simgeleyen metafizik anlamı hem de insanın Hz. Âdem'in şeytana uymasıyla birlikte giydiği günah elbisesinden kurtulmasını simgeleyen ritüel anlamı bulunmaktadır. Gerek çilecilerin yaşam tarzında gerekse vaftiz ayinlerinde giyinme olgusunun günahı, çıplaklığın arınmayı temsil ettiği anlaşılmaktadır.⁶³ Bu durum Hz. Âdem kıssasında şeytanın gerçekliği olduğundan bütünüyle farklı göstererek insanı kandırmasını akla getirmektedir. İnsan sınırlara saygı gösterdiği nispette yüceleceği halde şeytan Hz. Âdem ve eşine ölümsüzlüğe giden yolun yasakları aşmakla mümkün olduğunu telkin etmiştir. Bu insanları ise gerçekte kendinin ve başkasının mahremiyetini korumakla mümkün olan arınmanın mahremiyet diye bir olguyu tanınamaktan geçtiğine inandırmıştır.

Dinî ritüel maksatlı ifşanın tarihteki bir başka örneği kutsal mekânların çıplak şekilde ziyaret ve tavaf edilmesidir. Kur'an'ın inmeye başladığı dönemde müşriklerin Kâbe'yi çıplak tavaf ettikleri bilinmektedir. Çıplak tavaf Araplar arasında bir emir telakki edilmiş; fakat Kureyş ve müttetiklerinden oluşan ve “Hums” tabiriyle ifade edilen soylular topluluğu bundan muaf tutulmuştur. Soylu kabul edilen Hums ehli dışında kalan Temîm, Mâzin ve Humeys gibi daha

⁵⁹ Şahmurat Arık, “Ayfer Tunç'un Kırmızı Azap Hikâyesinde Luigi Pirandello Tesiri”, *Aydın Türklük Bilgisi* 10/1 (Eylül 2024), 17.

⁶⁰ Afrika'da çıplak yaşayan ve bu şekilde ibadet eden kabilelere dair bazı belgeler için bk. <https://gs.yandex.com.tr/video/preview/9494351928274312834>

⁶¹ Mircea Eliade, *Yoga Ölümsüzlük ve Özgürlük*, çev. Ali Bertay (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2013), 425.

⁶² Mircea Eliade, *Yoga Ölümsüzlük ve Özgürlük*, 511.

⁶³ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Bertay (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003), 2/455.

küçük Arap kabilelerine ise “hille” adı verilmiştir.⁶⁴ Hille mensupları tavafa geldiklerinde üzerlerindeki her şeyi çıkarıp çıplak kalırlar, elbiselerinden soyunmakla günahlarından arındıklarına inanırlardı.⁶⁵ Giyinik iken içerisinde günah işlemiş oldukları kıyafetlerle ibadet edemeyeceklerini düşünenlerin yanı sıra tamamen çıplak kalmanın kendilerine uğur getireceğine inananlar vardı.⁶⁶ Çıplaklıktan utanıp yanında getirdiği yeni elbise ile tavaf eden kimse ise tavafını bitirdiğinde elbisesini çıkarıp atar ve onu bir daha giymeyi kendine haram kılardı.⁶⁷

Hille mensubu Araplar yanlarında hiç giyilmemiş elbise bulunmadığında ise Kureyşlilerden ödünç veya satın aldıkları elbiselerle tavaf ederlerdi. Ödünç elbise bulamadıklarında tavaf çıplak halde gerçekleştirilirdi. Taberî'nin İbn Abbas'tan (ö. 68/687) naklettiği rivayete göre kadın, mahrem yerlerini açıp Kâbe'yi tavafa başlar ve bu sırada ödünç elbiseyi kimin verebileceğini sorardı. Aldığı elbiseyi mahrem bölgesine koyar ve “Bugün onun bir kısmı yahut tamamı görünüyor olabilir. Ama ben ondan görünen kısmını kimseye helal kılmıyorum” diyerek aslında ahlâksızca bir davranış niyetinde olmadığını vurgulardı. Ödünç elbise verilmediğinde veya yeni elbiseyi satın alacak maddî gücü olmadığında çıplak tavafa devam ederdi.⁶⁸ Kabe'yi kendi elbisesiyle tavaf etmenin haram olduğu iddiasının arkasında Kureyş'in rant elde etme arzusu da bulunmaktaydı. Vaftiz ve arınma ayinlerinde yer alan elbisenin günahı temsil etme tasavvurunu Kureyş kabilesi kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürmüştür. Kendileri giyinik halde tavaf edebiliyorken Kâbe'yi ziyarete gelen insanlara soyunmalarını ve yeni elbiseler satın almalarını Allah'ın emrettiğini söylemişler ve elbiseleri satarak büyük maddî kazanımlar elde etmişlerdir.⁶⁹ Kureyş'in bu tutumu kıssada geçtiği üzere şeytanın kendi hedeflerine ulaşmak için Hz. Âdem ve eşinin zihnini bulandırmasını akla getirmektedir. Tanrısal yüceliğe ulaşmak adına cennetteki tüm meşru nimetleri bıraktırıp yasak ağaca yönlendirmek ile ibadetle arınma adına insanları kendi elbiselerini atıp yeni elbise satın almaya veya çıplaklığa sevk etmenin benzerliği ortadadır.

Putlarla doldurulmuş Kâbe'nin alkışlar ve ıslıklar eşliğinde çıplak olarak tavaf edildiği şirk ortamında, Kur'an'da hacla ilgili emirler tedricî bir yöntemle yeniden ortaya konmuş, beden mahrem bölümlerinin ifşası kesinlikle yasaklanmıştır.⁷⁰ Çıplak tavafın yasaklanması mahremiyet algısındaki dönüştürmenin ilk aşamasıdır ve bu aşama bedeni dış gözlerden muhafaza eden giysiyle sağlanmıştır. “Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin).”⁷¹ ayetinin nüzülüyle birlikte sahabenin giyinik tavaf etmesi ve müşriklerin bu durumu eleştirmesi

⁶⁴ Recep Uslu, “Hums”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/364.

⁶⁵ Recep Demir, “Bağlamından Kopuk Kur'an Okumalarının Serencamı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020), 595.

⁶⁶ Arslan Karaoğlu, “Metin-Yorum İlişkisi ve Sebeb-i Nüzul Bilgisi Bağlamında Arâf Suresi 31. Ayet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 77.

⁶⁷ Osman Kabakçılı, “Mescide Girerken Güzel Giyinilmesini Emreden Âyetin Tarihselliği ve Evrenselliği Meselesi”, *Kilitbahır* 19 (Eylül 2021), 100.

⁶⁸ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422), 10/150.

⁶⁹ Recep Uslu, “Hums”, 18/364; Karaoğlu, “Metin-Yorum İlişkisi ve Sebeb-i Nüzul Bilgisi Bağlamında Arâf Suresi 31. Ayet”, 78.

⁷⁰ Yahya Arslan, “Hac ile İlgili Âyetlerin Tedricilik Açısından Değerlendirilmesi”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Nisan 2024), 108.

⁷¹ el-A'râf 31.

ile Müslüman kimliğin oluşması ve müşriklerden ayrışması hız kazanmıştır.⁷² Ayette mahrem bölgeleri örten giysiden ziynet olarak bahsedilmesi örtünmenin insan fitratına uygunluğunu, çıplaklığın emredilecek bir davranış olamayacağını göstermiştir.⁷³ Ayetin metninde “Ey insanlar, ey inananlar, ey müminler” gibi bir ifadenin yerine “Ey Âdemoğulları” hitabı kullanılmış, insanların atası Hz. Âdem’in başından geçenler hatırlatılarak sonraki nesiller uyarılmıştır.

2.3. Toplumsal Statü Farklarının Belirteci Olarak Bedenin İfşası

Başlangıcı milattan öncesine dayanmakla birlikte sistemleşmesi Emeviler döneminde gerçekleşen ve resmî varlığını 19. yüzyılın sonlarına kadar sürdüren kölelik ve cariyelik⁷⁴ bedenin ifşasına zemin teşkil eden müesseseler arasında yer almıştır. Daha önce tahlil ettiğimiz durumların aksine gerek kölelik ve cariyelikte gerekse işkence olgusunda bedenin ifşası kişinin kendi seçimiyle değil tamamen dış kaynaklı bir zorlamanın sonucunda gerçekleşmektedir.

Kölelerin ve cariyelerin bedenlerini açmaya zorlanmaları aslında dilediğince örtmelerine müsaade edilmemesi şeklindedir. Toplumsal statü farkının ortaya konması hedefine matuf bu uygulama kölelerin insanî değerleri gibi mahremiyet seviyelerinin de düşük olduğu algısına dayanmaktadır. Savaşlarda esir düşmüş bu insanlara, hürlerle aynı gökyüzü altında yaşasalar da mahremiyetlerinin hürler seviyesinde olamayacağı mesajı giysi üzerinden verilmiştir. Kur’an’ın kölelere insanca muamele edilmesini emreden ayetlerine⁷⁵ ve Hz. Peygamber’in onlara son derece saygılı davranmasına rağmen kölelerin ve cariyelerin toplumsal konumu çok tartışılmıştır.⁷⁶

Toplumsal statü farkının bir belirteci olarak kölelerin bedensel mahremiyetlerinin tartışmaya açılması örtünmeyle ilgili olumsuz yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bedensel mahremiyetin muhafazasını emreden “Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler. Bu, onların tanınip incitilmemelerine daha uygundur.”⁷⁷ ayetinin sadece hür kadınları mı yoksa cariyeler dâhil tüm mümin kadınları mı kapsadığı konusunda ihtilaflar çıkmıştır. Taberî bu ayete getirdiği açıklamada kadınların örtünmesi gerektiğini vurgularken Müslüman hür kadınları kastetmiştir. Naklettiği nüzul sebebi, münafıkların bazı kadınları rahatsız etmeleri, bunu neden yaptıkları sorulduğunda ise giyim şekillerinden dolayı hür kadınları zâniye olan cariyelerden ayırt edemediklerini söylemeleridir.⁷⁸ İbn Kesîr (ö. 774/1373) de aynı ayet ve rivayetten hareketle hür kadınların giyimlerinin cariyeye ve fahişelerden farklı olması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁹ Kanaatimizce bu rivayette iki temel ilke bulunmaktadır; birincisi kadının giyim şekli onun mahremiyet sınırlarını tam olarak çizmeli, sınırların aşılması anlamına gelen zinaya davetkâr olmamalı, böylece kadın, zâniye imiş gibi algılanmamalıdır. ikincisi, toplumda hür kadın cariyeden ayırt edilecek şekilde

⁷² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 10/154.

⁷³ Taha Abdurrahman, *Rûhu’l-hicâb*, 39-41.

⁷⁴ Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, “Köle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/237.

⁷⁵ İlgili ayetler için bk. en-Nisa 4/36; en-Nahl 16/71; en-Nur 24/33.

⁷⁶ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesaj* (Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 233.

⁷⁷ el-Ahzâb 33/59.

⁷⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 19/183.

⁷⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 11/242.

giyinmelidir. Bunlardan ilki bireysel ve toplumsal ahlâkın korunmasında son derece anlaşılır bir emirdir. Fakat ikincisinde toplumda belirli maslahatlara binaen gerçekleştirilmesi zorunlu olabilen statü ayrımının cariyeye bile olsa kadının tesettürü üzerinden yapılması, ittifak sağlanabilecek bir durum değildir.

Mahremiyetin muhafazasına dair önemli bir tartışma Hz. Ömer'in hür kadınlar gibi örtünen cariyelere çok sert müdahalelerde bulunduğu rivayetleriyle⁸⁰ ilgilidir. Bu rivayetlerde Hz. Ömer'in bir cariyeyi başını örttüğü için azarladığı, bir başka cariyeyi ise cilbab giydiği için kırbaça dövdüğü nakledilmektedir. Cariyelerin esaret altında oldukları halde başörtüsü veya cilbab giymek suretiyle hür kadınlara benzemeye çalıştıkları için bu tepkileri gördükleri söylenmiştir.⁸¹ Mezheplerde ve çeşitli Müslüman toplumlarda örtünme ile ilgili ayetin kapsamına ve Hz. Ömer'e dair rivayetlere farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Memluklerde yüzü peçe ile gizlemek dâhil tesettür hür kadınlar için zorunlu iken cariyelerin onlarla aynı şekilde örtünmelerine izin verilmediği bilinmektedir.⁸² Rivayetleri sahih kabul eden ve cariyelerin namaz kılarken dahi başı ve kollarının açık olması gerektiğini, cariyenin avretinin erkeklerdeki gibi göbek ile diz arasını kapsadığını savunanlar bulunmakla birlikte, zorunlu sebeplerle hürriyetlerinden yoksun kaldılar diye cariyelerin örtünme gibi insanî bir ihtiyacın dışında tutulmalarını makul karşılamayanlar da olmuştur.⁸³ Ebu Hayyân (ö. 745/1344) gibi bazı âlimler ayetin umum ifade ettiğini, örtünme emrinin cariyeye ve hür ayrımı olmaksızın tüm mümin kadınlara yönelik olduğunu savunmuşlardır.⁸⁴ Zira mahremiyet ihlalinin en çok gerçekleştiği alanlardan olan fuhuş sektörü cahiliye döneminde genellikle cariyeler üzerinden yürütülmekle birlikte⁸⁵ her cariyenin de zâniye olmayacağı malumdur.

Kölelik ve cariyelik en azından resmî olarak günümüzde devam etmeyen uygulamalar olduğu için çizgisel tarih anlayışı içerisinde değerlendirilmesi uygundur. Fakat ilke bazında kanaatimiz, mahremiyeti tam olarak muhafaza edecek şekilde örtünmenin tüm kadınlara emredildiği; toplumsal statü farkının ortaya konması zorunlu durumlarda ise bunun bedeni açarak değil, örtünürken kullanılan giysi çeşitliliğini arttırarak sağlanması gerektiği yönündedir.

Bahsi geçen tartışmalarda hangi tarafta yer alınırsa alınsın, cariyelerin tesettürlerinin hürlerinki kadar olamayacağına dair iddiaların ve rivayetlerin varlığı dahi bedensel ifşanın nihayetinde bir yüceltme alameti sayılamadığını, bilakis esaretin ve statü düşüklüğünün simgesi olarak algılandığını göstermektedir. Hürlerin insanî onurlarının kölelerinkinden üstün olduğu inancı mahremiyet düzeyinin farklılığı olarak topluma yansıtılmıştır. Bu durum mahremiyetin bozulmasının bir unsuru olarak bedensel ifşanın insan varlığını getirdiği konumu göstermesi açısından Hz. Âdem kıssasında geçen hadiseyle ilişkilidir. Hz. Âdem ve eşi bir savaşın neticesinde değil, şeytanın vesveselerinin esiri olduklarında bilişsel ve davranışsal hürriyetlerini

⁸⁰ Arif Korkmaz, "Toplumsal Değişim ve Devamlılık Bağlamında Cahiliye-İslam İlişkisi: Hukuk ve Giyim-Kuşam Örneği", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/1 (23 Haziran 2020), 66.

⁸¹ Muhammed b. İbrahim b. Ebu Şeybe, *el-Musannef* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2004), 128.

⁸² Abdullah Ekinci - Esra Yavuz, "Memlük Devleti'nde Cariyelerin Sosyal Hayatta Etkisi", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 22 (15 Temmuz 2021), 67.

⁸³ Abdulvasıf Eraslan, "Rivayet Delilleri Açısından Cariyenin Tesettürü", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research*, (Aralık 2021), 1195.

⁸⁴ Ebû Hayyân el-Endelîsî, *el-Bahrü'l-muhîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl (Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1420), 8/504.

⁸⁵ Korkmaz, "Toplumsal Değişim ve Devamlılık Bağlamında Cahiliye-İslam İlişkisi", 58.

kaybetmişlerdir ve bu tutsaklık bedenlerin açılmasıyla temsil edilmiştir. Tıpkı kölelikten bir şekilde kurtulanların mahremiyetlerini diledikleri gibi muhafaza etmeleri gibi Hz. Âdem ve eşi de hatalarının farkına varıp özgürleştiklerinde cennet yapraklarıyla örtünmüşlerdir.

2.4. İşkence Yöntemi Olarak Bedenin İfşası

İnsanın insana neler yapabileceği sorusuna selim bir aklın tasavvur edemeyeceği cevaplar getiren işkence olgusu bedensel ifşanın tarihteki en yaygın sebeplerinden biridir. Geçmişten günümüze çok çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen işkencenin tanımı, kapsamı ve hedefleri konusunda Türkiye’de ve dünyada onlarca akademik çalışmanın yapılmış olması işkenceye çok sık başvurulduğunun ve bireyi de toplumu da derinden etkilediğinin göstergesidir.⁸⁶ Bedenin işkence amaçlı ifşası kendini tekrar eden bir olgu olarak döngüsel tarihin içerisinde yer almaktadır.

Özellikle askerî ve siyasî alanlarda güçlü olanın, bir sebeple zayıf ve çaresiz kalmışlara işkence etmesinin altında çeşitli görünür hedefler bulunabilmektedir. Dünya tarihi, suçlu gördüğü kişiyi cezalandırma, kendi otoritesini güçlendirme, askerî işgali hızlandırma, düşmanlarına gözdağı verme, zorla bilgi alma, adaletsizliğe karşı yükselebilecek sesleri baştan kesme, isyanları bastırma, intikam veya sadizm duygusunu tatmin etme gibi görünür hedeflerle gerçekleştirilen korkunç işkencelere şahitlik etmiştir.⁸⁷ Hedeflere ulaşmak için izlenen ortak yol, muhatabın bedensel ve ruhsal gücünü elinden alarak onu etkisiz hale getirmek ve diğer insanları korkutarak boyun eğdirmektir. Bedensel ifşa ile işkence arasındaki ilişki ise insanı çıplak hale getirerek mahremiyetini elinden almanın işkencenin hedeflerine hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır. Tüm işkencelerde galip olanın gücü, mağlup ya da mağdur olanın çıplak bedenine ve ruhuna kazanmaktadır.⁸⁸ Tarihî veriler ve işkence mağdurlarının tanıklığına göre çıplak beden ve özellikle mahrem organlar işkenceci için işini yapacağı “alan” oluşturmaktadır.⁸⁹ Acı verici fiziksel müdahaleler bir yana, tarih boyunca hem ilkel toplumlarda hem de modern devletlerde, insanların mahrem bölgelerini açmaya zorlanmaları veya tamamen çıplak bırakılmaları başlı başına bir cezalandırma yöntemi olmuştur. Bunların kökeninde, çıplak kalmanın kişideki edilgenliği ve çaresizliği tetiklemesi yatmaktadır. Örneğin Hititlerde suçlu görülen kişinin çıplak bırakılması onu toplum önünde küçük düşürme, aşağılama ve onursuz bırakma hedefine matuf bir cezalandırma yöntemidir.⁹⁰ Böylece kişi suçunun bedelini mahremiyetin temsil ettiği insanlık onurunu kaybetmekle ödemiştir. Hukuken suçlu olmasalar da toplumda önemli ve saygıdeğer konumlara sahip insanların teröre karşı savaş adı altında Guantánamo Kampı’nda, Ebu Gureyb Hapishanesi’nde⁹¹ ve Gazze’de mahremlerini açmaya

⁸⁶ Murat Paker - Burcu Buğu, “Türkiye’de İşkence Mağdurlarının Psikolojisi Üzerine Yapılmış Araştırmaların Gözden Geçirilmesi”, *Türk Psikoloji Yazıları* 19 (Kasım 2016), 76.

⁸⁷ George Ryler Scott, *İşkencenin Tarihi* (Ankara: Dost Kitabevi, 2001), 165-284; Ozan Köklünar, “Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri”, *Genel Türk Tarih Araştırmaları Dergisi* 5/10 (20 Temmuz 2023), 495.

⁸⁸ Ali Rıza Taşkale, “Saló: Politik Bir Aygıt Olarak İşkence”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (Mayıs 2016), 20.

⁸⁹ Paker - Buğu, “Türkiye’de İşkence Mağdurlarının Psikolojisi Üzerine Yapılmış Araştırmaların Gözden Geçirilmesi”, 78.

⁹⁰ Figen Bakan, “Hititlerde Çıplaklık Kavramı Üzerine Bir Araştırma Tarihçesi”, *Troy Museum Journal* 1 (18 Mart 2024), 60.

⁹¹ Taşkale, “Saló”, 22.

zorlanmaları ve çıplak fotoğraflarının dünya medyasına servis edilmesi aynı hedefle gerçekleştirilmiştir.⁹²

İnsanı çıplak bırakarak mahremiyetini elinden almak aynı zamanda bir psikolojik savaş yöntemidir. Örneğin Moğollar savaşta yendikleri hükümdarların, komutanların, önemli şahsiyetlerin veya direnişi örgütlemiş liderlerin çıplak bedenlerine kendi halklarının önünde işkence ederek askerî zaferlerini taçlandırmışlar ve psikolojik anlamda pekiştirmişlerdir. Halk, onurlandırdığı şahsiyetleri çıplak gördüğünde onlara duyduğu güveni ve bağlılığı, beslediği umutları tamamen kaybetmiştir.⁹³ Zira kendi mahremiyetini koruyamamış insanın halkını koruması muhaldir. Bunu bilen üst düzey insanların hâkim gücün eline düşmeden hemen önce intiharı seçmesi, örtünmenin insan için fiziksel muhafazanın çok ötesinde varoluşsal anlamlara gelebildiğini göstermektedir.

Mağlubiyet sonrasında gerçekleştirilen sürgünler ise bedenın açılmasının bir soykırım gösterisine dönüştürülmüştür. Dünya tarihinde defalarca şahit olunmuş bu hadisenin bir örneği Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanmıştır. Savaşta ağır yenilgi olan Osmanlı ordusuna mensup esir subayların Rusya'ya sürgün sırasında özellikle Ermenilerin yoğunlukta olduğu yerlerden geçirilirken asker giysilerinin tamamen çıkarıldığı, bu şekilde kilometrelerce yürümeye zorlandıkları, hayatta kalabilenlerden bazılarının çıplak halde Sibiryâ soğuklarına terkedildikleri kayıtlara geçmiştir.⁹⁴ Osmanlıyı temsil eden subaylar daha kolay bir yöntemle öldürülebilecekken çıplak halde yürümeye zorlanmaları bir zamanlar üç kıtaya hükmetmiş bir devletin artık mahremiyetini ve onurunu kaybettiği mesajını vermek içindir.

Kendini tekrar etsin ya da etmesin bedensel ifşanın Hz. Âdem'den sonraki tarihsel süreçlerde gerçekleşen şekillerinden ulaştığımız sonuç, açılmanın bireyde de toplumda da huzur verici bir tasavvura dönüşmediği, insanı fiziksel ve ruhsal alanda daha iyi noktalara taşımadığı yönündedir. Hz. Âdem'in ve eşinin yaşadığı huzursuzluk, aşağılanma, çaresizlik, karmaşa gibi muhtemel duyguların tamamı bu ifşalarda bir şekilde yaşanmıştır. İfşa uygulamalarının bireysel bir tercihle veya dışsal bir zorlamayla gerçekleşmesi arasında sonuç açısından belirgin bir fark tespit edilmemiştir. Bu noktada insanın bedenini kendi isteğiyle açmasının özgürlükler bağlamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorusu gündeme gelmektedir.

3. Bedeni İfşa Etme Olgusunun Bireysel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Değerlendirilebilmesinin İmkânı

Hz. Âdem kıssasında bedenın açılması işlenmiş bir günahın sonucu olarak sunulmakla birlikte bu ifşa toplum önünde, kişinin kendi iradesi ve tercihiyle gerçekleştirildiğinde bireysel hak ve özgürlükler açısından ele alınması gereken bir olgu haline gelmektedir. Kıssada Hz. Âdem ve eşini zor durumda bırakan açılma ile özgürlük meselesine konu olan ifşa arasında zıtlık varmış gibi görünse de bedenın açılmasına giden her iki sürecin, insanın bilinçli davranış tercihinde bulunmasıyla başlaması noktasında ortaklık vardır. Tek fark kıssada geçen ifşada açılmayla

⁹² “BBC, Filistinlilerin Yarı Çıplak Gözaltına Alındığı Görüntüleri Doğruladı”, *BBC News Türkçe* (08 Aralık 2023).

⁹³ Köklünar, “Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri”, 504.

⁹⁴ Ali Kaşiyuğun, “I. Dünya Savaşı'nda Esirler Meselesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Journal of History and Future* 4/1 (17 Nisan 2018), 77.

sonuçlanan davranış, sonraki süreçlerde ise açılmanın kendisi bilinçli tercih ile gerçekleşmektedir.

Burada sorun kişinin toplum içerisinde kendi fiziksel mahremini ifşa etmesinin onun özlük haklarından birisi olup olmadığı, buna olumlu cevap verildiğinde ortaya çıkabilecek özgürlükler çatışmasının hangi boyutlara varabileceğidir. Dolayısıyla ilk yapmamız gereken “hak ve özgürlük” kavramlarının bireyi de toplumu da kuşatıcı tanımlarını yapmak ve bedensel ifşanın bu tanım kapsamına girme imkânını sorgulamaktır. Türk Dil Kurumu “hak” kavramını “adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç”⁹⁵ olarak tanımlamıştır. Bedeni açmanın hak olabilmesi için tanıda geçen adalet kavramından hareketle toplumsal dengeyi; hukuk kavramından hareketle sosyal düzeni tesis edici yönlerinin bulunması zorunludur. Oysa tarihteki sonuçları ve toplumsal tasavvurdaki yeri incelediğinde, bedensel ifşanın adalet ve hukuk düzleminde bireye sunduğu bir kazanım olmamıştır. Nitekim spor, sanat ve dinî ritüellerde kişisel tercih ile gerçekleştirilmiş görünen ifşada dahi başta faydalı veya en azından zararsız olarak algılanan çıplaklığın bireysel ve toplumsal problemlere zemin hazırladığına şahit olunmuş, tepkiler ve karşıt uygulamalar geliştirilmiştir.

Türk Dil Kurumu özgürlük kavramına ise “herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma; herhangi bir şarta bağlı olmama, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet”⁹⁶ anlamlarını vermiştir. Toplumbilim Sözlüğünde özgürlük “doğanın ve toplumun nesnel yasalarına egemen olma” şeklinde tanımlanmıştır.⁹⁷ Her iki tanım için de geçerli olmak üzere, kendi bedenini ifşa etmek istediğinde kişinin herhangi bir kısıtlamaya, şarta veya dış etkiye bağlı olmamasının ve salt kendi düşüncesine dayanarak karar vermesinin, doğal veya toplumsal yasalara egemen olmasının imkânı sorgulanmalıdır.

Yalnız kaldığı ortamda ve sonuçları sadece kendisini etkileyen davranışlar sergilediğinde bireyin özgür olması ilkesel düzeyde kabul edilebilir. Bununla birlikte, her türlü davranışın bireyin şahsiyetinde izler bıraktığı ve insanın topluma bu şahsiyetle karıştığı düşünülürse yalnızken gerçekleştirilen davranışlarda dahi sınırsız özgür olunmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bireyin toplum içerisindeki davranışları ise özgürlük bağlamında daha büyük sorgulamaları beraberinde getirmektedir. Malum olduğu üzere bedensel ifşa iki öznel bir eylemdir. Ifşayı kendi bedeninde gerçekleştiren kişi “görülen asıl özne” iken, buna görsel açıdan şahitlik eden kişi “gören asıl özne”dir. En az iki asıl öznenin bulunduğu bir ortamda özgürlüklerin çatışması muhtemeldir. Bedenin mahrem bölgelerinin ifşası gibi yapan özne kadar gören özneyi de etkileyen davranışlarda ifşayı seçen birinci tarafın özgürlüğünün başladığı nokta, mahremiyeti kalmamış bedeni görmek istemeyen ikinci tarafın özgürlüğünün bittiği noktadır. Gören daha doğrusu görmek zorunda bırakılan özne, ifşaya şahitliğin kendi bedenindeki ve ruhundaki uyarımlarını istememekte özgür olmalıdır. Bu nokta tüm dünyada giderek artan cinsel istismar açısından ayrıca önemlidir. Birincil öznenin toplumsal ortamlarda ifşa ettiği bedeninin ikincil özne tetiklediği cinsellik duygusu, onlarla hiç ilgisi olmayan

⁹⁵ Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük* (İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1982), “Hak”, 1/596.

⁹⁶ Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük*, “Özgürlük”, 2/1148.

⁹⁷ Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), “Özgürlük”, 313-314.

üçüncü şahıslar, örneğin çocuklar üzerinde tatmin edilmek istendiğinde toplumda büyük yaralar açılmaktadır. Araştırmalar, cinsel istismarın gerçekleşmesinde bedensel ifşanın tetiklediği cinsellik duygusunun önemli bir etken olduğunu, erken yaşta ve doğru yöntemlerle verilecek mahremiyet eğitiminin çocukluk başta olmak üzere her yaşta maruz kalınabilen cinsel istismara karşı en etkili yöntemler arasında yer aldığını ortaya koymuştur.⁹⁸ 18 aylık çocuğun bile mahremiyeti bilinç düzeyinde hissedebilmesi ve mahrem bölgelerini gizlemeyi öğrenebilmesi⁹⁹ bu algının fitrata uygunluğunu göstermektedir.

Tüm görünür sonuçlarına rağmen bedensel ifşanın bireysel özgürlük kapsamında değerlendirilmesini savunanlar olmuştur.¹⁰⁰ Bu noktada bedenın açılmasını da içine alan “mahremiyetin kalmaması kültürü”nün bireysel ve toplumsal psikolojide hangi motivasyonlarla bağlantılı olduğu sorusu önemlidir. Çeşitli alanlardaki akademik çalışmaların konusu olmuş bu sorunun ulaşabildiğimiz cevabı, varlığın ve yaşamsal gücün sergilenmesidir. Örneğin Antik Yunan’da çıplak bedeni, güçlü ve medenî görüntüsüyle var olmayı hak eden bir kişiliğin işareti sayan zihniyet Atina’nın kentsel tasarımına da yansıtılmıştır. Gücü temsil eden Parthenon tapınağının şehrin her yerinden görülebilecek şekilde konumlandırılması¹⁰¹ tıpkı birey gibi devletin de görünür olma güdüsüyle hareket ettiğinin göstergesidir.

Var olduğunu ispatlama güdüsünden kaynaklanan bedensel ifşanın kadınlar arasındaki yaygınlığı kıssanın farklı varyantlarında yer alan Hz. Havva figürünün insanlığın hafızasındaki konumuyla irtibatlandırılmıştır. Kitab-ı Mukaddes’in Yaratılış bölümünde hayvanların en hilekârı olduğu belirtilen yılan yasak ağacın meyvesini yemesi konusunda önce Havva’yı kandırır. Kadın meyveyi yer ve eşi Âdem’i de yemesi konusunda ikna eder. Meyveyi yer yemez her ikisinin de gözleri açılır, daha önce bilmedikleri çıplaklıklarını ilk kez fark edip çok utanırlar. Hemen incir yapraklarıyla mahrem bölgelerini örtmeye çalışırlar, ilk kez cinselliği hissederler. Tanrı, çıplak olduğu için utanıp saklanan Âdem’in yasak meyveyi yediğini anlar. Âdem, kendisini kadının kandırdığını, kadın da kendisini yılanın kandırdığını söyler. Tanrı önce yılanı lanetler. Ardından kadını zahmetli bir hayatla, gebelik sıkıntıları, âdet ve doğum sancılılarıyla, kocasının hâkimiyeti altında kalmakla ve hep ona istek duymakla; Âdem’i ise toprağa bağımlı kılıp çalıştırmakla cezalandırır.¹⁰² Bu anlatımlarda geçen yılan, Havva, yasak meyve gibi unsurların aslında birer sembol olduğu ve farklı anlamlara geldiği ifade edilmiştir. Örneğin yılan vesvesenin, Havva insanı tevhið bilincinden uzaklaştıran kesretin, dünyaya gönderiliş insan ruhunun ilahî öze yükselme serüveninin simgesidir.¹⁰³ Mitoloji ve efsanelerde de yasak meyveyi ilk yiyen Havva, Âdem’i de ikna ederek günaha sürüklemiştir. Bu anlatımların sonucunda özellikle Ortaçağ toplumlarında kadın lanetlenmiş ve “şeytan” olarak algılanmıştır.¹⁰⁴ Kadının

⁹⁸ Rukiye Gögen, *Çocuk İstismarı -Din Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme-* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 3; Ramazan Diler, “Mahremiyet Eğitimi ve Önemi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (01 Haziran 2014), 89.

⁹⁹ Duygu Çalışır, *Cinsel Eğitim Çocukluktan Ergenliğe* (İstanbul: Profil Yayınları, 2011), 29.

¹⁰⁰ Taha Abdurrahman, *Rûhu'l-hicâb*, 19-30.

¹⁰¹ Ahmet Öztekin, “Modernleşme Mahremiyet İlişkisi ve Siber Mekanda Mahremiyetin Aleniye Dönüşmesi”, *NWSA*, (01 Ocak 2010), 532.

¹⁰² *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003), Yar.3:1-21; Cengiz Batuk, “Âdem ve Havva’nın Kitabı: Eski Ahit Apokrifasında Âdem ve Havva’nın Hayatı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (30 Aralık 2006), 55.

¹⁰³ Abdurrahman Acer, “Âdem’in “Yitik Cennet”i: Bir Seyr u Sülûk Hikâyesi”, *Tüm Yönleriyle Sezaî Karakoç Edebiyat Düşüncesi*, ed. Kemal Şamlıoğlu vd. (Bursa: Ekin Yayınevi, 2022), 17.

¹⁰⁴ Kocadoru, “1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçıların Eserlerinde Feminist Sanatın Etkileri”, 52.

sözle veya davranışla erkeği ikna gücünün cadılık ve büyücülük gibi şeytanî yeteneklerden geldiği algısı yüzünden pek çok kadın yakılarak öldürülmüş, sağ bırakılanlar ise günahkârlık yaftası altında aşağılanmıştır. Hayatın merkezine Tanrının değil insanın konması gerektiğinin savunulduğu Rönesans sürecinde ise kiliseye karşı feminizm hareketleri gelişmiş,¹⁰⁵ yakılan, aşağılanan veya örtüler altındaki varlığı görmezden gelinen kadın portresi yerine, bedeniyle ve ruhuyla toplumda yer edinen kadın imajı yayılmıştır.

Kur'an'da yasak meyveyi ilk kimin yediği belirtilmemesine rağmen kadını suçlu gösteren anlatımlar bazı İslamî kaynaklarda da yerini almış,¹⁰⁶ cadılık ve büyücülükle itham edilip yakılmasa da kadının konumu tartışılmıştır. Bu anlayışlara tepki sadedinde bedenin açılması artık kaçıp saklanmamanın, kendini gizlemek zorunda kalmamanın ve özgüvenin simgesi olmuştur. Günümüzde bedensel ifşanın bir kendinden eminlik göstergesi olarak sunulmasında benzer motivasyonların yer aldığına dair önemli veriler bulunmaktadır. Özellikle reklam sektöründe, saçlarıyla, açık vücuduyla, mahremiyetin simgesi olan rahminin özel günlerinde kullandığı malzemelerle kendi varlığını özgürce ifade eden kadın imajı öne çıkarılmaktadır. Araştırmalar kadın veya erkek cinselliğinin öne çıkarıldığı reklamların, reklamı yapılan markaya bakış açısını doğrudan etkilediğini ortaya koymuştur.¹⁰⁷ Kilisenin temsil ettiği Tanrısallığa karşı çıkarak var olmanın gücüne yüklenen bu anlam kıssada da yer almaktadır. Zira şeytan, insanlığın atasını kandırırken ona daha üstün bir varlık formuna ulaşmayı vaat etmiştir. Hz. Âdem sınırları aştığında üstünlük yerine hubûtu deneyimlemiş ve fakat yanlış tercihinin bir özgürlük meselesi olarak görmeyip tövbe etmiştir.

İnsanın toplum içerisinde bedeni ifşa etmeyi seçme sürecinde iradî özgürlüğe sahip olup olmadığı konusu da önemlidir. Hürriyet meselesine dair felsefî ve teolojik yaklaşımların tahlilinden insan hürriyetinin seçme hürriyeti ve eylem hürriyeti olmak üzere iki çeşidinin bulunduğu, bunlardan biri olmadığında diğlerinin de anlamsızlaşacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Farklı olasılıklar arasında seçim yapılabilmesi için akıl sahibi olunması zorunludur ve seçme hürriyetine etki eden dışsal faktörler bulunmakla birlikte akıl sahibi olan insanın kendi hürriyet alanı bulunmaktadır. Allah, gönderdiği tüm vahiylerde insana emir ve yasaklara uyma konusunda seçme hürriyeti sunmuş, ayrıca günah ve sevap olgularını tayin ederek neyi seçeceği konusunda bilinç kazandırmıştır. Farklı seçenekler arasında bilinçli ayrımın yapılamadığı bir hürriyet hayatı karmaşaya sürükleyeceği için insan hürriyetinin Mutlak Varlık'ın çizdiği sınırlar dâhilinde kalması ideal olmalıdır.¹⁰⁸ Dolayısıyla insanın gerçek hürriyeti, bedeni ifşa etmek ile örtmek seçeneklerini ve bunların muhtemel sonuçlarını ilahî vahiy ve yaşamsal tecrübeler ışığında baskı altında kalmadan değerlendirerek tercihte bulunması ve yaptığının her türlü getirisini göze alarak eyleme geçebilmesiyle gerçekleşecektir. Sporcu Olimpiyat kurallarını belirleyen yasa koyucunun, sanatçı sanata hâkim zümre veya akımın, dindar birey atalardan gelen geleneğin veya Kâbe'nin çıplak tavafında olduğu gibi kapitalist güçlerin baskısıyla bedenini açtığında aslında hür değildir. Bedensel ifşa kadınların günahkârlıkla itham edilip

¹⁰⁵ İlden - Kadalı, "Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi", 396.

¹⁰⁶ Kıssanın, Taberî'nin Vehb b. Münebbih'ten rivayetle aktardığı şekli için bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/561.

¹⁰⁷ Meriç Taşkaya, "Kitle İletişim Araçlarında Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi: Ürün ve Marka Fetişizminde Cinsellik Kullanımı", *Toplumbilim* 24 (Haziran 2009), 125-129.

¹⁰⁸ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti* (Ankara: Vadi Yayınları, 1995), 138-146.

aşağılanmasına karşı feminist söylemlerle bir özgürleşme hareketine dönüştüğünde bile durum aynıdır. Görünür dış unsurlar veya onların tetiklediği psikolojik etkenler sonucu gerçekleşenleri ayırdığımızda, bedensel ifşanın hür iradeyle gerçekleşmesi yok denecek kadar azdır.

Sonuç

Bedeni ve ruhuyla bir bütün olan insan varlığının kutsal bir korunmuşluk halini ifade eden mahremiyet olgusunun önemli bir unsuru bedeninsana özgü kalması gereken bölümlerinin gizlenmesidir. İlke olarak benimsenmekle birlikte insanlık tarihinin hemen her dönemi farklı sebep ve şekillerde bedenins ifşa olmasına ve bu yolla mahremiyetin bozulmasına şahitlik etmiştir. Geçmişin olduğu gibi günümüzün de önemli meselelerinden olan bedensel ifşanın insan ve toplum nezdindeki karşılıklarını doğru tespit edebilmek ve çözümler üretmek hedefiyle kaleme alınan bu makalede Hz. Âdem kıssasında geçen bedenins açılması hadisesi mahremiyetin bozulması kapsamında değerlendirilmiş ve tarihin sonraki süreçlerinde şahit olunan şekilleriyle birlikte tahlil edilmiştir. Bu tahlilden ulaşılan en önemli sonuç, kıssalarda geçen olaylar ile yaşanmakta olan hayatın somut gerçeklikleri arasında doğrudan bağlantıların kurulabileceği, bunun için görünür sebep ve sonuçların arka planında yer alan temel insanî motivasyonların araştırılması gerektiği yönündedir. Bunun için, kıssaların satır aralarında insanın fiziksel ve ruhsal yapısına dair sunulan bilgilerden yola çıkılarak bugünün değerlendirilmesi önemli bir yöntemdir.

Söz konusu yöntemle tahlil ettiğimiz kıssadan ulaştığımız sonuç ise hayatın farklı alanlarında mahremiyetin bozulmasına götüren tüm bedensel ifşa türlerinde şeytanın insanı aynı vaatle tekrar tekrar kandırdığı yönündedir. Hz. Âdem'e daha yüce bir varlık formuna ulaşmayı vadeden şeytan aynı vaadi sonraki nesillere de tekrarlamıştır. Bedensel ifşa ile gelen mahremiyet ihlalinin siyaset, askeriye, ekonomi, inanç, kültür, spor, sanat, edebiyat vs. tüm alanlardaki karşılıklarında insan bulunduğu noktadan daha iyi bir varlık seviyesine yükselme hayaline kapılmıştır ve buna ulaşmak için yasak ağacın meyvesini yemeye benzer şekilde kendisinin veya başkasının mahremiyetini yıkmaktan çekinmemiştir. Mahremiyetin bozulmasına giden sürecin benzerliği sonucun da benzerliğini beraberinde getirmiş, şeytanın vaatlerine inanan insanlar bedeni ifşa eden veya ettiren olarak Hz. Âdem'inkine benzer bir hubûtu yani çöküş deneyimini yaşamışlardır.

Şeytanın insanı kandırırken kullandığı ve aklen de fiilen imkânsız olan sınırsız özgürlük ideali de sonraki süreçlerde gerçekleşen ifşalarda kendini göstermiştir. Hz. Âdem ve eşi birbirlerinin yanında açıldıklarında bile kendilerini özgür ve onurlu hissetmemişler, mahremiyetlerine bir an önce dönmek üzere panikle örtünmüşlerdir. Kıssada geçen bu ayrıntının tarihin farklı dönemlerinde önce kendi varlığını özgürce ifade etme ideali ile bedenler açılırken sonradan örtünmeye geri dönmeler ve ifşaya karşı söylem geliştirmeler şeklinde tekrarlandığı görülmektedir. Nitekim Allah'ın sosyal ortamda insanlar için uygun gördüğü giysi geçmişte olduğu gibi bugün de onun mahremiyetini koruyan fitrî bir kalkın temsil etmekte, gerek dışsal bir müdahaleyle gerekse bireysel bir kararla beden ifşa edildiğinde bu kalkın parçalanmış olmaktadır.

Hz. Âdem kıssasını benzerliklere odaklanarak tahlil ettiğimizde toplumda mahremiyetin bozulması meselesinin çözümüne yönelik bazı sonuçlara ulaştık. Çözüm için öncelikle kıssadan

elde edilen verilerden faydalanılması ve özellikle genç nesillere örtünmeyle desteklenen mahremiyetin sadece bir dindarlık alameti olarak değil, insan fitratının varoluşsal bir ihtiyacı olarak sunulması gerektiği kanısındayız. Bunun için, bedeni açmanın bir özgüven ve güç gösterisine dönüştüğü alanlarda bile giyinmeye dair kurallar ihdas etmek zorunda kalınması, tüm dönemlerde çıplaklığa tepki akımlarının çıkması, cinsellik vurgusunun istismarı arttırması gibi örtünmenin reel hayatta bulduğu karşılıklar delil getirilebilir. Giyinmeye dair zorlayıcı tutumlar tepkisel akımlara ve özgürlük söylemlerine zemin hazırlayacağı için bedenin örtülmesi olgusu birbirine ışıktutan farklı akademik çalışmalarla sağlam bir zemine oturtularak insanlara açıklanmalıdır. Böylelikle mahremiyetin korunması konusunda daha kalıcı sonuçlar alınabilecek ve bedensel ifşanın bireye ve topluma verdiği zararların önüne geçilebilecektir.

Kaynakça | References

- Acar Çınar, Hatice. *Kur'an Bağlamında Kıskaçlık*. Bursa: Emin Yayınları, 2021.
- Acer, Abdulrahman. "Âdem'in 'Yitik Cennet'i: Bir Seyr u Sülûk Hikâyesi". *Tüm Yönleriyle Sezai Karakoç Edebiyat Düşüncesi*. ed. Kemal Şamlıoğlu vd. 17-25. Bursa: Ekin Yayınevi, 2022.
- Arık, Şahmurat. "Ayfer Tunç'un Kırmızı Azap Hikâyesinde Luigi Pirandello Tesiri". *Aydın Türklük Bilgisi* 10/1 (Eylül 2024), 1-39.
- Arslan, Yahya. "Hacla İlgili Âyetlerin Tedricilik Açısından Değerlendirilmesi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Nisan 2024), 103-128. <https://doi.org/10.31121/tader.1393342>
- Aydın, Mehmet Akif- Hamidullah, Muhammed. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bakan, Figen. "Hititlerde Çıplaklık Kavramı Üzerine Bir Araştırma Tarihçesi". *Troy Museum Journal* 1 (Mart 2024), 44-64.
- Batuk, Cengiz. "Âdem ve Havva'nın Kitabı: Eski Ahit Apokrifasında Âdem ve Havva'nın Hayatı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (Aralık 2006), 51-96.
- BBC News Türkçe. "BBC, Filistinlilerin Yarı Çıplak Gözaltına Alındığı Görüntüleri Doğruladı". 08 Aralık 2023. Erişim 13 Ocak 2025. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cpvpgq64gvlo>
- Berger, John. *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 1986.
- Beyzâvî, Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Raşîd, 1. Basım, 1421.
- Çalışır, Duygu. *Cinsel Eğitim Çocukluktan Ergenliğe*. İstanbul: Profil Yayınları, 2011.
- Demir, Recep. "Bağlamından Kopuk Kur'an Okumalarının Serencamı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020), 573-604.
- Derveze, İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 7 Cilt. İstanbul: Ekin Yayınları, 2. Basım, 1998.
- Diler, Ramazan. "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (Haziran 2014), 69-98.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhîd*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1420.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. çev. Ali Bektay. 3 Cilt. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, 2003.
- Eliade, Mircea. *Yoga Ölümsüzlük ve Özgürlük*. çev. Ali Bektay. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, 2013.
- Eren, Hasan vd. *Türkçe Sözlük*. 2 Cilt. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1982.
- Ekinci, Abdullah - Yavuz, Esra. "Memlük Devleti'nde Cariyelerin Sosyal Hayatta Etkisi". *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 22 (15 Temmuz 2021), 59-73.
- Ermîş, Egemen vd. "Antik Oyunlarda Sporcuların Çıplak Yarışması Üzerine Görüşler". *The Journal of Academic Social Science* 11/140 (2023), 69-76. <https://doi.org/10.29228/asos.69090>
- Eraslan, Abdulvasıf. "Rivayet Delilleri Açısından Cariyenin Tesettürü". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1010773>
- Eren, Cüneyt - Tanç, İbrahim. "Klasik Kaynaklarda 'Anlama' Kavramı". *Journal of Turkish Research Institute* 11/25 (Şubat 2010).
- Ezherî, İbn Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-lüğa*. 15 Cilt. Mısır: ed-Dâru'l-Mısriyyeti li't-Te'lîfi ve't-Tercemeti, ts.
- Ferâhidî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-Ayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1424/2003.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûsü'l-muhîd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- Gögen, Rukiye. *Çocuk İstismarı -Din Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme-*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.

- Hançerlioğlu, Orhan. *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1. Basım, 1986.
- Işık, Muhittin. “28 Şubat Postmodern Darbesinin Aktörleri Üzerine Bir Analiz”. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9/17 (30 Haziran 2024), 125-147. <https://doi.org/10.54831/vanyuiibfd.1491880>
- Işıkören, Naciye Derin. “Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi”. *Sanat ve Tasarım Dergisi* 16 (Ocak 2016), 115-131. <https://doi.org/10.18603/std.45138>
- İbn Ebu Şeybe, Muhammed b. İbrahim. *el-Musannef*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 3. Basım, 2004.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer ed-Dımaşkî. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1. Basım, 1421.
- İlden, Serkan - Kadakçı, Seda. “Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi”. *Journal of Humanities and Tourism Research* 12/2 (Temmuz 2022), 391-404.
- Kabakçılı, Osman. “Mescide Girerken Güzel Giyinilmesini Emreden Âyetin Tarihselliği ve Evrenselliği Meselesi”. *Kilitbahir* 19 (Eylül 2021), 95-107.
- Karaoğlu, Arslan. “Metin-Yorum İlişkisi ve Sebeb-i Nüzul Bilgisi Bağlamında Arâf Suresi 31. Ayet”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 69-97. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.687059>
- Kaşıyüğun, Ali. “I. Dünya Savaşı'nda Esirler Meselesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Journal of History and Future* 4/1 (Nisan 2018), 74-98. <https://doi.org/10.21551/jhf.375108>
- Kılınçlı, Sami. “Hz. Âdem-İblîs Kıssasını Nüzûl-Sîret Bağlamında Okumak”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 20/2 (Aralık 2020), 700-723. <https://doi.org/10.30627/cuilah.807058>
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Kocadoru, Fergana. “1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçıların Eserlerinde Feminist Sanatın Etkileri”. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat* 5/11 (Aralık 2020), 51-58.
- Korkmaz, Arif. “Toplumsal Değişim ve Devamlılık Bağlamında Cahiliye-İslam İlişkisi: Hukuk ve Giyim-Kuşam Örneği”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/1 (Haziran 2020), 54-70.
- Köklünar, Ozan. “Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/10 (Temmuz 2023), 493-508. <https://doi.org/10.53718/gttad.1206261>
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Baskı, 2018.
- Muhammed et-Tâhîr ibn Âşûr. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984. 16/321.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü Târîhi Arabî, 2. Basım, 1423.
- Mücahit, Mustafa. *Ailede Mahremiyet Eğitimi*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1. Basım, 1419.
- Okan, Berna. “Sanatta Ana Tanrıça İmgesi ve Günümüzdeki Dönüşümü: Bir İmgenin Evrimi”. *Sanat - Tasarım Dergisi* 11 (Aralık 2020), 41-51.
- Öner, Necati. *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Vadi Yayınları, 1995.
- Öztekin, Ahmet. “Modernleşme Mahremiyet ilişkisi ve Siber Mekanda Mahremiyetin Aleniyete Dönüşmesi”. NWSA. https://www.academia.edu/38596932/Modernleşme_Mahremiyet_%C4%B0li%C5%9Fkisi_ve_Siber_Mekanda_Mahremiyetin_Aleniyete_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9Fmesi
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.
- Paker, Murat - Buğu, Burcu. “Türkiye’de İşkence Mağdurlarının Psikolojisi Üzerine Yapılmış Araştırmaların Gözden Geçirilmesi”. *Türk Psikoloji Yazıları* 19 (Kasım 2016), 76-92.
- Papila, Aytül. “Modern Sanatta Kadın İmgesi”. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (Bahar 2009), 175-197.

- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1401.
- Sarıçam, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Scott, George Ryler. *İşkencenin Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi, 1. Basım, 2001.
- Soylu, Rasim. “Sanatta Çıplaklık Sorunu”. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies* 10/37 (29 Ağustos 2024), 22-33. <https://doi.org/10.29228/TIDSAD.70201>
- Soysal, Mehtap. “Antik Yunan ve Rönesans’ın Tarihsel Sürecinde Heykel Sanatında Çıplaklık”. *Kültür Araştırmaları Dergisi* 15.
- Şâtibî, Ebu İshak. *el-Muvâfakât*. çev. Mehmed Erdoğan. 6 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmi’u'l-beyân ‘an te’vîli âyi'l-Kur’ân*. thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1. Basım, 1422.
- Taha Abdurrahman. *Rûhu'l-hicâb*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabîyyetü li'l-Fikr ve'l-İbdâ, 1. Basım, 2017.
- Taşkaya, Merih. “Kitle İletişim Araçlarında Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi: Ürün ve Marka Fetişizminde Cinsellik Kullanımı”. *Toplumbilim* 24 (Haziran 2009), 121-132.
- Taşkale, Ali Rıza. “Saló: Politik Bir Aygıt Olarak İşkence”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (Mayıs 2016), 17-30.
- Tekin, Ali, Tekin, Gülcan. “Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 7/18 (Haziran 2014), 121-140. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh480>
- Uslu, Recep. “Hums”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.